

UZASADNIENIE

Potrzeba i cel wydania ustawy

Prawa i obowiązki uczniowskie to ważne społecznie zagadnienie, szczególnie że prawa i obowiązki te wynikają z ludzkiej godności (jak wszystkie prawa, wolności i obowiązki człowieka; art. 30 Konstytucji RP stanowi, że przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych), a szkoła lub placówka¹⁾ to pierwsze miejsce, gdzie jednostka mierzy się z hierarchiczną podległością, nierzadko wobec władzy publicznej, będąc szczególnie narażoną na naruszenia z uwagi na wiek i nieznamość prawa. To zatem kluczowe, aby już od wieku dziecięcego propagować wśród uczniów idee ich praw, wolności i obowiązków, a także pokazywać im, jak prawo działa w praktyce przez bezpośrednie przełożenie na nich samych.

Z uwagi na hierarchiczną podległość ucznia w środowisku oświatowym możliwe jest naruszanie jego praw lub wolności, nawet nieintencjonalne. O istnieniu tego zjawiska świadczy chociażby założenie w ostatnich latach szeregu organizacji pozarządowych skupiających się na działalności na rzecz uczniów i ich praw, np. Fundacja Varia Poznania, Fundacja na rzecz Praw Ucznia, Stowarzyszenie Kogutorium i Stowarzyszenie na rzecz Praworządności w Szkołach „Stowarzyszenie Umarłych Statutów”.

Możliwość tych naruszeń potęgują ponadto m.in.: brak zebrania w jeden katalog praw i wolności przysługujących uczniom, niezrozumiała zawartość katalogu „podstawowych praw ucznia” w art. 85 ust. 5 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2025 r. poz. 1043, z późn. zm.), zwanej dalej „ustawą – Prawo oświatowe”, sędowanie dokładnego określenia katalogów praw i obowiązków uczniowskich na szkolne statuty (co powoduje niejednorodność na poziomie kraju), jak również niewystarczająca regulacja katalogu obowiązków uczniowskich z art. 99 ustawy – Prawo oświatowe.

¹⁾ Zgodnie z art. 4 pkt 14 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, przez „placówkę” należy rozumieć jednostki organizacyjne wymienione w art. 2 pkt 3–8 i 10 tej ustawy.

Z powyższych względów Ministra Edukacji Barbara Nowacka z dniem 27 marca 2024 r. powołała w Ministerstwie Edukacji Narodowej Zespół do spraw Praw i Obowiązków Ucznia (zarządzenie Ministra Edukacji z dnia 26 marca 2024 r. w sprawie powołania Zespołu do spraw Praw i Obowiązków Ucznia; Dz. Urz. ME poz. 27) złożony z nauczycieli-praktyków, akademików, prawników, a także przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na rzecz uczniów i ich praw. Zespół ten przygotował rekomendacje, a niniejszy projekt ustawy jest pierwszą częścią jurydyzacji tychże rekomendacji.

Celem niniejszego projektu ustawy jest uporządkowanie systemu praw i obowiązków uczniowskich przez zebranie ich w katalogi, wraz z doszczegółowieniem niektórych z nich oraz określeniem ustawowego trybu karania uczniów, jak również utworzenie systemu ochrony praw uczniowskich składającego się z Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich (ogólnokrajowego), 16 wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich oraz szkolnych rzeczników praw uczniowskich. Dopuszczona zostanie też możliwość powoływania powiatowych i gminnych (miejskich) rzeczników praw uczniowskich. Ponadto obowiązkowe stanie się powoływanie rad szkół lub placówek.

Rzeczywisty stan w dziedzinie, która ma być unormowana

W obecnej chwili brak jest wyczerpującego katalogu praw i obowiązków uczniowskich na poziomie ustawy. Zagadnienia te zostały scedowane w art. 98 ust. 1 pkt 17 ustawy – Prawo oświatowe na poziom szkolnych statutów, co powoduje niejednolitość tych uregulowań na poziomie kraju. Tymczasem ludzkie prawa i obowiązki są pochodzenia naturalnego i wynikają z ludzkiej godności (art. 30 Konstytucji RP). Trzeba więc zapewnić jednolity standard na poziomie ogólnokrajowym.

Co prawda, w ustawie – Prawo oświatowe i innych aktach prawnych o różnej hierarchicznie mocy występują różne uczniowskie prawa podmiotowe. Są one jednak „rozrzucone” w różnych miejscach systemu prawnego, co utrudnia uczniom – osobom młodym i niewykwalifikowanym w prawie – zapoznawanie się z nimi.

Tymczasem o tym, że istnieje potrzeba większej ochrony praw i wolności uczniowskich, świadczy choćby to, że w ostatnich latach powstało szereg organizacji pozarządowych, które zajmują się tylko tym zagadnieniem (np. Fundacja na rzecz Praw Ucznia, Stowarzyszenie

Kogutorium, Stowarzyszenie Umarłych Statutów, Fundacja Varia Poznania i Stowarzyszenie dO!Pamina Lab; rok rocznie informują one o łącznie tysiącach spraw, które do nich wpływają z obszaru całej Polski), a także rzeczników praw uczniowskich powoływanych przez jednostki samorządu terytorialnego, m.in. w Warszawie, Poznaniu, Gdańsku i Krakowie. To pokazuje, że potrzeba społeczna jest duża i państwo ma obowiązek tak otoczyć opieką uczniów, aby ich prawa i wolności były realnie szanowane.

Wskazać ponadto trzeba, że sygnały na temat naruszania praw uczniów są wciąż powszechne i stąd konieczność, aby organizacje działające na ich rzecz działały profesjonalnie. Niezależnie od liczby publikacji medialnych, warto zwrócić uwagę na fakt, że badania naukowe przeprowadzane w ostatnich latach także potwierdzają, że skala naruszeń jest bardzo wysoka. Przykładowo, M. Wolanin w monografii *Prawa ucznia* (Oficyna Wydawnicza „Impuls”, wyd. 3, Kraków 2022) wskazuje, że w ramach przeprowadzonego przez niego badania ankietowego na grupie 849 osób aż 57,1% respondentów (485 osób) wskazało, że ma poczucie, że ich prawa są w szkole łamane (s. 92–93). Podobne wnioski zaprezentowano w publikacji Ł. Korzeniowski (red.), *Prawa ucznia w Polsce. Raport z badań* (Kraków 2023; online: <https://raport.sus.org.pl/ebook.pdf> [dostęp: 20 lutego 2025 r.]). Tam jednak skala naruszeń zdaje się znacznie wyższa – według wskazanych wyników, poczucie, że kiedykolwiek w szkole własne prawa zostały naruszone, miało aż 81,3% odpowiadających, przy czym zaledwie 49,4% z tej grupy jakkolwiek na to naruszenie zareagowało (s. 98). W obydwu badaniach (niezależnie od wyniku procentowego) widać pojawianie się w polskich szkołach i placówkach problemu naruszania praw uczniowskich.

Ponadto, aktualnie obowiązujący przepis art. 85 ust. 5 ustawy – Prawo oświatowe, regulujący prawa ucznia w kontekście działalności samorządu uczniowskiego może budzić wątpliwości co do hierarchicznej ważności praw ucznia, a także prawidłowej oceny, co jest prawem ucznia, a co uprawnieniem samorządu uczniowskiego jako społecznego organu w systemie oświaty, np. zawarto w tym katalogu „prawo redagowania i wydawania gazety szkolnej” czy „prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu”, a już nie prawa do poszanowania godności ucznia czy do równego traktowania. Z całą pewnością zatem nie można uznać katalogu zawartego w art. 85 ust. 5 ustawy – Prawo oświatowe za katalog „podstawowych praw ucznia” rozumianych jako prawa najbardziej elementarne, niezbędne dla uczęszczania do

szkoły lub placówki, pobierania w niej nauki i bycia użytkownikiem zakładu administracyjnego o charakterystycznej misji.

Z drugiej zaś strony, obowiązki uczniowskie, pozostając do uregulowania na poziomie statutowym, są w pewnym zakresie enumeratywnie wskazane w art. 99 ustawy – Prawo oświatowe, choć może zachodzić wątpliwość, czy jest to w istocie katalog tych obowiązków, czy swoiste wytyczne do opracowania regulacji statutowych. Tym samym mogą powstawać problemy w interpretowaniu i stosowaniu prawa.

Każdy ludzki obowiązek jest jednocześnie ograniczeniem ludzkiego prawa lub wolności (dla przykładu: obowiązek szkolny ogranicza prawo do nauki przez konieczność uczenia się w szkole, a nie np. w zakładzie pracy). W związku z tym nałożenie jakiegokolwiek obowiązku na jednostkę musi zostać dokonane w trybie przewidzianym dla limitacji praw i wolności człowieka, a zatem w zgodzie m.in. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Norma ta wyznacza m.in. zasadę wyłączności ustawy, która stanowi, że ograniczenie ludzkich praw lub wolności może nastąpić tylko w drodze ustawy.

W związku z powyższym, rozwiązaniem optymalnym, spełniającym konstytucyjne wymagania i umożliwiającym jednolite stosowanie prawa w zakresie obowiązków uczniowskich w całym kraju jest wprowadzenie ustawowego katalogu zamkniętego obowiązków uczniowskich.

Co tyczy się zaś zagadnień związanych z prawami pełnoletnich osób uczących się i ich relacji z rodzicami w obliczu wygaśnięcia władzy rodzicielskiej oraz zyskania pełnej zdolności do czynności prawnych, wskazać trzeba, że problem ten kilkakrotnie był podnoszony m.in. przez Rzecznika Praw Obywatelskich w jego wystąpieniach choćby z dnia 16 stycznia 2019 r. (VII.501.69.2018;<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/VII.501.69.2018%20w%20sprawie%20praw%20pełnoletnich%20uczniów.pdf> [dostęp: 20 lutego 2025 r.]) czy z 3 kwietnia 2024 r. (VII.7031.38.2023.AT;https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-04/Do_ME_dostep_do_ocen_ucznia_pelnoletniego_03_04_2024.pdf [dostęp: 20 lutego 2025 r.]).

Statuty szkół lub placówek to ponadto – zgodnie z art. 98 ust. 1 pkt 19 ustawy – Prawo oświatowe – akty wewnętrzne stanowiące o karach oraz procedurze ich wymierzania. To podejście wydaje się być nieefektywne, ponieważ doprowadza do nakładania na uczniów kar niezgodnych z prawem wyższego rzędu, naruszających m.in. istotę prawa do nauki przez

np. nakazanie opuszczenia sali lekcyjnej. Z tego względu zasadne zdaje się przeniesienie katalogu kar dla uczniów oraz procedury ich wymierzania na poziom ustawowy. To rozwiązanie zostało zaczerpnięte z przepisów o szkolnictwie wyższym, gdzie katalog kar dla studentów i procedura ich wymierzania są, co najmniej co do istoty, określone na poziomie ustawy.

W obecnym stanie prawnym tworzenie rad szkół lub placówek jest fakultatywne. Odsetek szkół lub placówek, gdzie zostały one powołane, jest niewielki. Tymczasem projektodawca dostrzega dużą wartość w tym, aby w szkole lub placówce działało gremium, w którym w równej liczbie zasiadają: uczniowie, rodzice i nauczyciele.

Wskazać też trzeba, że w obecnym stanie prawnym bywają powoływani rzecznicy praw uczniowskich na poziomie szkolnym, samorządowym lub wojewódzkim, ale jest to zależne od inicjatywy organu powołującego. Na poziomie ogólnokrajowym zaś brak jest dedykowanej osoby, do której mogliby zwrócić się wszyscy uczniowie. Bo choć większość z nich może zwrócić się do Rzecznika Praw Dziecka o pomoc, to organ ten zajmuje się sprawami osób jedynie do osiągnięcia pełnoletności. W systemie oświaty natomiast liczna jest grupa osób pełnoletnich, które wciąż uczęszczają do szkół lub placówek. Ponadto, nie posiada on narzędzi nadzoru i interwencji charakterystycznych dla systemu oświaty (np. polegających na wydawaniu wiążących zaleceń wobec szkół i placówek czy innych, wzorowanych na narzędziach nadzoru pedagogicznego). Co więcej, jest to organ centralny, mający swoją siedzibę w Warszawie. Jest on zatem dość „odległy” od uczniów, którzy – w razie wejścia w życie projektowanej ustawy – mogliby zwracać się najpierw do organów rzecznikowskich im terytorialnie bliższych, mających swoją właściwość w danej szkole, gminie/powiecie czy w danym województwie.

Niecelowe jest ponadto pozostawianie wszystkich spraw uczniów, w szczególności pełnoletnich, Rzecznikowi Praw Obywatelskich, ponieważ organ ten jest obciążony wieloma innymi zagadnieniami prawnoczęłowieczymi. Uczniowie zaś są szczególnie narażeni na naruszenia praw człowieka, ponieważ są osobami w młodym wieku oraz niewyspecjalizowanymi w prawie. Rzecznik Praw Obywatelskich jest natomiast generalnym rzecznikiem, który nie posiada w swoim Biurze nawet wyodrębnionej jednostki organizacyjnej poświęconej zagadnieniom działu oświata i wychowanie. W przypadku Rzecznika Praw Obywatelskich mają też zastosowanie argumenty przedstawione wobec Rzecznika Praw

Dziecka w zakresie braku kompetencji istotnych dla interweniowania wewnątrz systemu oświaty oraz tego, że jest to organ centralny, z siedzibą w Warszawie i jedynie trzema pełnomocnikami terytorialnymi w innych miastach wojewódzkich. Dlatego też uznano za celowe powołanie struktury organów rzecznikowskich, które działałyby wyłącznie na rzecz uczniów i ich praw.

Aby system organów rzecznikowskich był wydolny, konieczne jest powołanie go na trzech poziomach: szkolnym, wojewódzkim i ogólnokrajowym. Do tego, obserwując mediacyjne, sieciujące i edukacyjno-promocyjne aktywności dotychczasowych samorządowych rzeczników praw uczniowskich, zaproponowano wprowadzenie możliwości powoływania przez gminy i powiaty (oraz miasta na prawach powiatu) odpowiednio gminnych (miejskich) i powiatowych rzeczników praw uczniowskich – o kompetencjach podobnych do tych wykonywanych obecnie tam, gdzie zostali oni powołani, tyle że na podstawie konkretnej, dedykowanej temu rozwiązaniu podstawie prawnej (zamiast, jak dotychczas, ogólnej, związanej z samorządowymi zadaniami oświatowymi). Nie planuje się jednak powoływania ich odpowiedników na poziomie samorządu województwa (skoro wojewódzcy rzecznicy będą powoływani przy kuratoriach oświaty).

Przewidywane skutki prawne, w tym różnice między dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym

Definicja społeczności szkolnej

Zespół do spraw Praw i Obowiązków Ucznia zauważył w trakcie prac, że brak jest w ustawie – Prawo oświatowe zdefiniowanej grupy osób, która łączyłaby wszystkie osoby uczestniczące w codziennym życiu szkoły. Chodzi tu zatem o jedno pojęcie łączące uczniów, rodziców i nauczycieli. Z uwagi na dostrzeżony brak wnioskodawca proponuje uzupełnić art. 4 ustawy – Prawo oświatowe, zawierający tzw. słowniczek ustawy, o pojęcie „społeczności szkolnej” – grupy osób, do której należą uczniowie, rodzice i nauczyciele, dyrektorzy niebędący nauczycielami, o których mowa w art. 62 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe, a także osoby zatrudnione na podstawie art. 15 ust. 2 i 5–6a ustawy – Prawo oświatowe (art. 1 pkt 1 projektu ustawy – dodawany art. 4 pkt 20a ustawy – Prawo oświatowe). Pojęcie to jest później używane w dalszej części projektu.

Dodanie nowego rozdziału 2a do ustawy – Prawo oświatowe

Z uwagi na przygotowanie kompleksowego katalogu praw i obowiązków uczniowskich, wprowadzenie rozwiązań w zakresie karania uczniów, a także stworzenie systemu organów ochrony praw uczniowskich, jest konieczne wprowadzenie nowego rozdziału 2a w ustawie – Prawo oświatowe zatytułowanego: „Prawa, wolności i obowiązki uczniowskie oraz organy ochrony praw i wolności uczniowskich” (art. 1 pkt 2 projektu ustawy).

Rozdział ten obejmie swoim podmiotowym zakresem zastosowania zarówno publiczne, jak i niepubliczne szkoły (podstawowe, ponadpodstawowe, artystyczne) oraz placówki systemu oświaty, o których mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe. Przepisów rozdziału 2a nie stosuje się bowiem do przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych, innych form wychowania przedszkolnego i placówek, o których mowa w art. 2 pkt 9–11 ustawy – Prawo oświatowe (projektowany art. 42t ustawy – Prawo oświatowe).

Ustawowy i semiimperatywny katalog praw uczniowskich

Dodawany w ustawie – Prawo oświatowe art. 42a zawiera katalog praw i wolności uczniowskich. Artykuł ten jest zbudowany na zasadzie normy semiimperatywnej – normy, która wyznacza ogólnokrajowe minimum (ogólnokrajowy standard), ale która jednocześnie pozwala, aby szkoły lub placówki jeszcze bardziej polepszyły sytuację uczniów przez odpowiednie regulacje statutowe. To inspiracja semiimperatywną normą z art. 18 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 2025 r. poz. 277, z późn. zm.), która pozwala np. zwiększyć pracodawcy wymiar urlopu wypoczynkowego dla pracowników w stosunku do liczby dni określonej w ustawach. Intencję tę potwierdza też treść dodawanego art. 42a ust. 4 ustawy – Prawo oświatowe.

Założenie w projektowanej regulacji jest podobne. Ustawa ma wyznaczać minimum, a szkoły i placówki, o których mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, będą mogły przyznać uczniom więcej praw lub wolności. Nie będą jednak mogły przyznać im mniej niż to, co wynika z art. 42a ustawy – Prawo oświatowe i ustaw z zakresu systemu oświaty oraz wydanych na ich podstawie aktów wykonawczych.

Zgodnie z projektowaną regulacją art. 42a ustawy – Prawo oświatowe, uczeń ma mieć prawo w szczególności do:

- 1) poszanowania jego godności oraz praw i wolności z niej wynikających;
- 2) równego traktowania z innymi uczniami;
- 3) nauczania i wychowania opartych o metody uznane przez współczesne nauki pedagogiczne;
- 4) poszanowania jego prywatności, w tym do:
 - a) ochrony wizerunku,
 - b) zachowania w poufności dotyczących go informacji, o których mowa w art. 30a ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe;
- 5) posiadania na terenie szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, przedmiotów osobistych przy sobie lub przechowywania tych przedmiotów w miejscu do tego przeznaczonym, w sposób określony w statucie tej szkoły lub placówki, z tym że uczniowi mogą być odebrane przedmioty osobiste, których posiadanie:
 - a) zagraża bezpieczeństwu ucznia lub innych osób lub narusza zasady bezpieczeństwa obowiązujące w tej szkole lub placówce,
 - b) może doprowadzić do zachowania ucznia naruszającego przepisy:
 - ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2023 r. poz. 2151),
 - ustawy z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 2024 r. poz. 1162, z późn. zm.),
 - ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2023 r. poz. 1939);
- 6) kształtowania własnego stroju i wyglądu, z uwzględnieniem art. 42b pkt 4 i 5 ustawy – Prawo oświatowe;
- 7) rozwoju własnych zainteresowań i uzdolnień, w tym do brania udziału w konkursach, olimpiadach i turniejach oraz innych formach współzawodnictwa i prezentacji własnych osiągnięć;
- 8) zachowania odpowiednich proporcji między wysiłkiem szkolnym a czasem wolnym i rozwojem własnych zainteresowań, w szczególności w czasie dni wolnych od zajęć dydaktyczno-wychowawczych;

- 9) uzyskania pomocy materialnej na zasadach określonych w rozdziale 8a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2025 r. poz. 881, z późn. zm.), zwanej dalej „ustawą o systemie oświaty”;
- 10) bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkole podstawowej, szkole ponadpodstawowej, szkole artystycznej lub placówce, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, oraz w trakcie zajęć organizowanych przez tę szkołę lub placówkę poza jej terenem;
- 11) informacji dotyczących procesu nauczania i wychowania, które jest realizowane w szczególności przez:
 - a) publikowanie przez szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe, szkoły artystyczne lub placówki, o których mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, objęte obowiązkiem prowadzenia Biuletynu Informacji Publicznej, o którym mowa w ustawie z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2022 r. poz. 902, z późn. zm.), w Biuletynie Informacji Publicznej:
 - statutu szkoły lub placówki, w tym w wersji opracowanej jako tekst ujednolicony,
 - uchwał zmieniających statut szkoły lub placówki,
 - projektów uchwał zmieniających statut szkoły lub placówki,
 - b) zapewnienie przez szkołę podstawową, szkołę ponadpodstawową i szkołę artystyczną możliwości zapoznania się z tygodniowym rozkładem zajęć, o którym mowa w art. 110 ust. 4 ustawy – Prawo oświatowe,
 - c) zapewnienie przez szkołę podstawową, szkołę ponadpodstawową i szkołę artystyczną możliwości zapoznawania się ze szkolnym zestawem programów nauczania, o którym mowa w art. 22a ust. 7 ustawy o systemie oświaty;
- 12) jawnego, sprawiedliwego i umotywowanego oceniania osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej i odpowiednio ucznia szkoły artystycznej;
- 13) kontaktowania się ze szkołą podstawową, szkołą ponadpodstawową, szkołą artystyczną lub placówką, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, w dostępny dla niego sposób, określony w statucie tej szkoły lub placówki;

- 14) angażowania się w życie szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, w tym przez zaangażowanie w działalność organów samorządu uczniowskiego lub udział w działalności kulturalnej, w tym wydawniczej, oświatowej, sportowej i rozrywkowej samorządu uczniowskiego;
- 15) udziału w wyborach członków organów samorządu uczniowskiego oraz opiekuna samorządu uczniowskiego zgodnie z art. 85 ust. 3 ustawy – Prawo oświatowe, a także bycia wybranym do organów samorządu uczniowskiego;
- 16) udziału w wyborach członków rady szkoły lub placówki oraz bycia wybranym do rady szkoły lub placówki zgodnie z art. 81 ust. 6 ustawy – Prawo oświatowe;
- 17) składania skarg i wniosków we wszelkich sprawach związanych z działalnością szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, a także w interesie własnym lub na rzecz innego członka społeczności szkolnej za jego zgodą, bez narażenia ze strony organów szkoły lub placówki oraz jej pracowników na jakikolwiek uszczerbek lub zarzut z tego powodu, jeżeli działał w granicach prawem dozwolonych.

Odebrane przedmioty, o których mowa w pkt 5 powyższego katalogu, należy złożyć w miejscu określonym w statucie szkoły lub placówki i wydać rodzicowi niepełnoletniego ucznia albo pełnoletniemu uczniowi po zakończeniu zajęć w danym dniu, chyba że posiadanie tych przedmiotów jest zabronione na podstawie odrębnych przepisów.

Ponadto, zgodnie z art. 42a ust. 3 ustawy – Prawo oświatowe uczniom będą przysługiwać następujące wolności:

- 1) od wszelkich form przemocy, w tym przemocy psychicznej i cyberprzemocy (co ma chronić uczniów od form przemocy, nie jest to jednak zakaz np. zwracania uwagi czy konstruktywnej krytyki, ponieważ nie są to zachowania stanowiące przemoc psychiczną);
- 2) od dyskryminacji z jakiegokolwiek powodu, w szczególności ze względu na: płeć, wiek, wygląd, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, stan zdrowia, sytuację materialną, przekonania polityczne, pochodzenie etniczne, wyznanie albo jego brak i orientację seksualną;

- 3) sumienia, wyznania i światopoglądu;
- 4) słowa i uzewnętrzniania przekonań.

Wskazane prawa i wolności mają zastosowanie – tak, jak co do zasady cały projektowany rozdział 2a ustawy – Prawo oświatowe – wobec uczniów w szkole podstawowej, szkole ponadpodstawowej, szkole artystycznej lub placówce, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe (por. projektowany art. 42t ustawy – Prawo oświatowe).

Można wyróżnić szereg argumentów, które przemawiają za przygotowaniem kompleksowego katalogu praw (a także obowiązków) uczniowskich. Oto kilka z nich.

1. Uczniowie są młodzi, niewykwalifikowani w prawie. Są grupą szczególnie narażoną na naruszenia ich praw. Aby mogli reagować, muszą w ogóle wiedzieć, jakie prawa im przysługują. Sami tego katalogu nie „odkodują” z przeróżnych aktów prawnych, więc ustawodawca ułatwi im to zadanie i wskaże kompleksowy katalog w jednym miejscu w ustawie. Ponadto nauczyciele też nie mają wykształcenia prawniczego, zatem i dla nich stosowanie prawa dzięki proponowanej zmianie będzie prostsze.

2. Kompleksowy katalog w ustawie jest realizacją konstytucyjnych zasad – z art. 2 Konstytucji RP wynika szereg zasad, których urzeczywistnieniem będzie wprowadzenie do ustawy – Prawo oświatowe kompleksowego katalogu praw ucznia:

- 1) zasady określoności i pewności prawa, z których wynika m.in. to, że prawo ma być zrozumiałe dla jego odbiorców (szczególnie w wymiarze jasności zewnętrznej). W przypadku projektowanej ustawy głównymi odbiorcami będą uczniowie. Trzeba zatem tym większej wrażliwości na to, aby rozumieli oni katalog swoich praw (patrzac na ich wiek oraz brak wykwalifikowania w prawie). Stąd, zamieszczenie katalogu praw w jednym miejscu w ustawie będzie realizowało tę zasadę;
- 2) zasada zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa – skoro państwo chce chronić prawa uczniowskie, to musi stanowić takie prawo, które będzie wzbudzało uczniowskie zaufanie. Ten cel zostanie zrealizowany, gdy prawa ucznia nie będą „rozsiane” po aktach prawnych o różnej hierarchicznej mocy. Wykonaniem tej zasady jest zatem opracowanie w jednym miejscu katalogu praw uczniowskich — ułatwi to uczniom zapoznawanie się z nimi i wzbudzi ich zaufanie do państwa i prawa.

3. Usunięcie luk i swoista kodyfikacja – prace Zespołu do spraw Praw i Obowiązków Ucznia polegały w dużej mierze na transponowaniu poszczególnych uczniowskich praw do jednego ustawowego katalogu. To zatem przejaw swoistej kodyfikacji systemu praw i obowiązków uczniowskich. Dzięki niej zachowana będzie też większa spójność całego systemu, ponieważ prace polegające na zbieraniu różnych norm w jedno miejsce pozwoliły zauważyć luki prawne i jednocześnie je wyeliminować.

4. W polskim prawie istnieje szereg ustaw, które mają na celu chronić grupy szczególnie narażone na naruszenia (np. pracownicy czy pacjenci). Ustawowe katalogi ich praw także zawierają takie normy, które wynikają z innych aktów prawnych (w tym z Konstytucji RP czy z ratyfikowanych umów międzynarodowych). Mimo tego takie katalogi kodyfikuje się na poziomie ustawowym z powodów wskazanych w powyższych punktach.

Tu przykład: ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2024 r. poz. 581, z późn. zm.) zawiera nawet nie artykuły, a całe rozdziały poświęcone poszczególnym prawom pacjentów. Choćby bowiem prawo do informacji, o którym mowa w rozdziale 3 (art. 9 i nast.) tejże ustawy wynika przecież już z Konstytucji RP. Tak samo, prawo do zachowania w tajemnicy informacji medycznych (rozdz. 4, art. 13 i nast.) w sposób oczywisty wpisuje się w zakres konstytucyjnego prawa do prywatności. „Prawo do poszanowania intymności i godności” (art. 20 ust. 1 ustawy) to natomiast koncept obecny zarówno w ustawie zasadniczej, jak i w międzynarodowych konwencjach. Wszystkie one są zatem zawarte w aktach wyższego rzędu, ale ustawodawca celowo wpisał je także do katalogu na poziomie ustawy. Ma to na celu nie tylko zebrać prawa w jedno miejsce i, tym samym, zwiększyć świadomość na ich temat wśród grupy narażonej na ich łamanie, ale również uszczegółowić poszczególne te prawa. Tak samo czyni wniesiony projekt w zakresie praw uczniowskich.

Projektowany art. 42a ust. 5 ustawy – Prawo oświatowe nakłada na jednostki systemu oświaty objęte podmiotowym zakresem zastosowania tegoż artykułu obowiązek upowszechniania wśród uczniów wiedzy o prawach, wolnościach oraz obowiązkach uczniowskich i obywatelskich. Uszczegółowienie tego obowiązku na poziomie szkół i placówek można znaleźć w proponowanym znowelizowanym brzmieniu art. 98 ust. 1 pkt 17 ustawy – Prawo oświatowe.

W związku z powyższymi zmianami nowelizacji ulega też brzmienie art. 85 ust. 5 ustawy – Prawo oświatowe. Nie jest bowiem zasadne utrzymywanie katalogu „podstawowych praw ucznia”, w przypadku konstruowania odrębnego artykułu poświęconego uczniowskim prawom i wolnościom.

Ponadto, art. 98 ust. 1 pkt 17 ustawy – Prawo oświatowe został uzupełniony o „zasady upowszechniania wśród uczniów wiedzy o ich prawach i obowiązkach”. To zatem element, który będzie musiał być zawarty w statutach szkół lub placówek. Analogiczna zmiana dla szkół i placówek niepublicznych została wprowadzona w odpowiadającym art. 98 ust. 1 pkt 17 ustawy – Prawo oświatowym art. 172 ust. 2 pkt 5 tej ustawy.

Ustawowy i zamknięty katalog obowiązków uczniowskich

W dodawanym art. 42b ustawy – Prawo oświatowe proponuje się wprowadzenie zamkniętego katalogu obowiązków uczniowskich. Jednocześnie zostanie uchylony art. 99 ustawy – Prawo oświatowe.

Niezasadne było nowelizowanie brzmienia art. 99 ustawy – Prawo oświatowe, ponieważ był on umieszczony w rozdziale dotyczącym szkół i placówek publicznych. Intencją wnioskodawcy jest natomiast objęcie tymże katalogiem szerszego zakresu osób, tj. osób uczących się w publicznych i niepublicznych szkołach podstawowych, ponadpodstawowych i artystycznych, a także w placówkach, o których mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe. Dlatego właśnie katalog ten został zamieszczony w rozdziale 2a, w dodanym art. 42b ustawy – Prawo oświatowe. Jednocześnie, niezasadne było nowelizowanie treści art. 35 ustawy – Prawo oświatowe, ponieważ wskazane tam obowiązki nie są obowiązkami uczniowskimi, tylko obywatelskimi (wynikającymi z art. 70 Konstytucji RP).

Z uwagi na zamknięty charakter katalogu szkoły i placówki nie będą mogły nakładać na uczniów żadnych innych dodatkowych obowiązków. Obowiązki ludzkie można bowiem ustalić tylko w ustawie (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) i ta aktywność legislacyjna jest przejawem realizacji tego założenia. Z tego względu art. 98 ust. 1 pkt 17 ustawy – Prawo oświatowe zmienia brzmienie m.in. przez wykreślenie z niego fragmentu o obowiązkach uczniowskich, a art. 99 ustawy – Prawo oświatowe jest uchylany w całości. Oczywiście jednak, szkoły będą mogły część obowiązków doprecyzować czy dostosować do lokalnych zwyczajów (zob. np.

art. 42b pkt 5 i 7 ustawy – Prawo oświatowe, które cedują pewne sprawy do uregulowania przez akty wewnętrzzszkolne).

Do tego pamiętać trzeba, że zamkniętość tego katalogu dotyczy tylko obowiązków ściśle uczniowskich. Fakt, że katalog w projektowanym art. 42b ustawy – Prawo oświatowe jest zamknięty, nie wpływa na to, że uczniowie będą obowiązani do wywiązywania się także z pozostałych obowiązków, które zostały na nich nałożone w legalnym trybie i w związku z tym wynikają z przepisów prawa powszechnie obowiązującego innych niż przepisy oświatowe. Przykładem mogą być uczniowie klas mundurowych czy szkół leśnych, którzy będą podlegać pod zakres podmiotowy nie tylko art. 42b ustawy – Prawo oświatowe, ale też i przepisów regulujących dziedzinę, w której się kształcą (np. uczniowie w szkołach leśnych w oczywisty sposób będą też mieli nałożone na siebie obowiązki związane z ochroną przyrody).

Zgodnie z projektowaną regulacją art. 42b ustawy – Prawo oświatowe, uczeń ma mieć obowiązek:

- 1) przestrzegać przepisów prawa regulujących pracę i organizację tej szkoły lub placówki, w szczególności aktów prawa powszechnie obowiązującego, statutu tej szkoły lub placówki i innych wewnętrznych aktów prawnych obowiązujących w tej szkole lub placówce;
- 2) szanować prawa i wolności pozostałych członków społeczności szkolnej oraz innych osób przebywających w tej szkole lub placówce;
- 3) zachowywać się zgodnie z ogólnie przyjętymi normami społecznymi podczas zajęć organizowanych na terenie tej szkoły lub placówki i poza nim, przerw w zajęciach, uroczystości, imprez oraz wyjść grupowych i wycieczek, a także dbać o mienie tej szkoły lub placówki;
- 4) nosić strój zgodny z ogólnie przyjętymi normami społecznymi, a w przypadku, o którym mowa w art. 100 ustawy – Prawo oświatowe, nosić na terenie tej szkoły lub placówki jednolity strój; jest niedozwolone noszenie stroju zawierającego treści lub elementy nawołujące do nienawiści, lub dyskryminacji innych osób, lub sprzeczne z przepisami prawa, lub stwarzające zagrożenie dla bezpieczeństwa innych osób przebywających w tej szkole lub placówce, lub samego ucznia;
- 5) przestrzegać określonych w statucie tej szkoły lub placówki zasad regulujących strój i wygląd podczas zajęć edukacyjnych wychowania fizycznego, zajęć edukacyjnych

odbywających się w warsztatach, laboratoriach i pracowniach szkolnych, uroczystości organizowanych przez tę szkołę lub placówkę, uroczystości, w których uczniowie uczestniczą jako przedstawiciele tej szkoły lub placówki, oraz wyjść grupowych i wycieczek szkolnych, zgodnych z ogólnie przyjętymi normami społecznymi oraz koniecznością zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków kształcenia, wychowania i opieki;

6) zachowywać się wobec członków społeczności szkolnej i innych osób przebywających w tej szkole lub placówce zgodnie z ogólnie przyjętymi normami społecznymi oraz z szacunkiem i poszanowaniem ich godności osobistej;

7) uczęszczać na zajęcia edukacyjne, a nieobecność usprawiedliwiać w trybie, terminie i formie określonych w statucie szkoły lub placówki, podając jej powód niezawierający informacji nadmiernych i wrażliwych, z tym że w przypadku ucznia niepełnoletniego usprawiedliwienia nieobecności dokonuje jego rodzic;

8) przygotowywać się do zajęć edukacyjnych oraz przystępować do form sprawdzania osiągnięć edukacyjnych;

9) szanować prawa autorskie utworów innych osób.

Katalog kar dla uczniów i ustawowa procedura ich wymierzania

Wnioskodawca proponuje przenieść katalog kar dla uczniów oraz procedurę ich wymierzania na poziom ustawowy. To pozwoli wyeliminować nakładanie na uczniów kar niekonstytucyjnych (np. nakazywanie im opuszczenia sali lekcyjnej). Rozwiązanie to jest inspirowane przepisami z zakresu szkolnictwa wyższego, gdzie również kary dla studentów i istotne elementy procedury ich wymierzania są określone przez ustawę.

Nakładanie kar ma być jednak postępowaniem niejako w drugiej kolejności. Najpierw bowiem szkoła lub placówka ma stosować „zwykłe” działania wychowawcze, których katalog jest otwarty (można do niego zaliczyć m.in. uwagi ustne, pisemne informacje o zachowaniu, kontrakt wychowawczy, zobowiązanie do przeproszenia pokrzywdzonego, zobowiązanie do przywrócenia stanu poprzedniego lub zobowiązanie do wykonania określonych prac porządkowych na rzecz szkoły lub placówki, przy czym dwa ostatnie działania winno się stosować tylko w uzgodnieniu z rodzicami niepełnoletniego ucznia). Dopiero gdy one będą niewystarczające do osiągnięcia celu wychowawczego albo nie zostaną wypełnione mimo ich

zarządzenia, uczeń będzie podlegał odpowiedzialności za naruszenie przepisów obowiązujących w szkole lub placówce.

Projektowana regulacja przewiduje następujące kary dla uczniów:

- 1) upomnienie pisemne;
- 2) nagane;
- 3) nagane z ostrzeżeniem, że w razie kolejnego naruszenia przepisów obowiązujących w szkole podstawowej, szkole ponadpodstawowej, szkole artystycznej lub placówce, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, mogą zostać wymierzone kary, o których mowa w pkt 4 lub 5;
- 4) w przypadku uczniów objętych obowiązkiem szkolnym, z wyjątkiem objętych obowiązkiem szkolnym uczniów szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne – przeniesienie do innej szkoły;
- 5) w przypadku uczniów nieobjętych obowiązkiem szkolnym oraz uczniów szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne objętych obowiązkiem szkolnym – skreślenie z listy uczniów.

Kary z pkt 1–3 i 5 powyższego katalogu wymierza dyrektor szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, a karę z pkt 4 tego katalogu – kurator oświaty na wniosek dyrektora szkoły, do której uczęszcza uczeń.

Ponadto, nałożenie nagany lub nagany z ostrzeżeniem może skutkować dodatkowym nałożeniem środka w postaci ograniczenia możliwości udziału w wydarzeniach kulturalnych, sportowych lub rozrywkowych organizowanych przez tę szkołę lub placówkę lub w których ta szkoła lub placówka bierze udział, jeżeli nie stanowią one realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego, kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego lub w zawodzie szkolnictwa artystycznego.

Nałożenie tego środka ma na celu wzmocnienie oddziaływań wychowawczych. Nakłada go dyrektor szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, po zasięgnięciu opinii wychowawcy oddziału ucznia i, jeżeli zachodzi taka potrzeba, nauczyciela psychologa, nauczyciela pedagoga lub nauczyciela pedagoga specjalnego.

Ograniczenie stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące i nie dłużej niż do zakończenia roku szkolnego. Ograniczenie to będzie mogło ulec warunkowemu zawieszeniu (w formie warunkowego zezwolenia na udział w konkretnym wydarzeniu), jeżeli będą za tym przemawiały postawa ucznia oraz pozytywny wpływ udziału w danym wydarzeniu na rozwój psychofizyczny ucznia, jego osiągnięcia edukacyjne lub efektywność jego procesu wychowawczego. Decyzję będzie podejmował dyrektor szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe.

Proponowane brzmienie art. 42c ustawy – Prawo oświatowe zawiera ponadto procedurę wymierzenia kary. Postępowanie wszczyna dyrektor szkoły lub placówki (chyba że nie jest on nauczycielem, wtedy kompetencje te wykonuje nauczyciel, o którym mowa w art. 62 ust. 3 ustawy – Prawo oświatowe). Dokonuje tego z własnej inicjatywy lub na wniosek innego członka społeczności szkolnej (czyli na wniosek ucznia, rodzica, nauczyciela, dyrektora niebędącego nauczycielem – w takim wypadku postępowanie będzie prowadził wicedyrektor-nauczyciel, lub osoby zatrudnionej na podstawie art. 15 ust. 2 i 5–6a ustawy – Prawo oświatowe), jeżeli popełnienie zarzuconego naruszenia jest prawdopodobne, chyba że wystarczające będzie zastosowanie działań, o których mowa w art. 42c ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe. Oczywiście, jeżeli dyrektor poweźmie informację od innej osoby (np. ucznia innej szkoły czy funkcjonariusza Policji), to postępowanie również będzie mógł wszcząć (skoro może tego dokonać „z własnej inicjatywy”).

Po wszczęciu postępowania dyrektor ma obowiązek poinformować ucznia, a w przypadku ucznia niepełnoletniego – także jego rodziców, o wszczęciu postępowania w sprawie wymierzenia uczniowi kary, możliwych konsekwencjach naruszenia, prawach i obowiązkach ucznia w postępowaniu, a w przypadku ucznia niepełnoletniego – także jego rodziców o ich prawach w postępowaniu, w tym o prawie do uczestnictwa w postępowaniu w charakterze strony. Informacje te są przekazywane w sposób zrozumiały dla ucznia, z uwzględnieniem jego wieku i możliwości poznawczych.

Dyrektor prowadzi całe postępowanie i to on ma oceniać dowody (w sposób swobodny, opierając się na zasadach prawidłowego rozumowania, wskazaniach wiedzy i doświadczenia życiowego), czyniąc to obiektywnie. W postępowaniu dyscyplinarnym uczniowi przysługują

gwarancje znane z prawa karnego, takie jak *in dubio pro reo*, domniemanie niewinności czy prawo do obrony.

Zanim kara zostanie nałożona, konieczne jest jednak wysłuchanie ucznia i ewentualnych świadków lub osoby pokrzywdzonej. W wysłuchaniach uczniów niepełnoletnich mogą ponadto brać udział ich rodzice, a rodzice ucznia niepełnoletniego zagrożonego wymierzeniem kary mogą brać udział w całym postępowaniu w charakterze strony. Ponadto, jeżeli dyrektor będzie planował wymierzyć karę skreślenia z listy uczniów czy karę zwrócenia się z wnioskiem o przeniesienie do innej szkoły, to musi on uzyskać zgodę rady pedagogicznej oraz zasięgnąć opinii samorządu uczniowskiego oraz szkolnego rzecznika praw uczniowskich. Ponadto w przypadku skreślenia z listy uczniów ucznia szkoły artystycznej będzie konieczne dodatkowo, zgodnie z art. 68 ust. 3 ustawy – Prawo oświatowe, uzyskanie pozytywnej opinii specjalistycznej jednostki nadzoru, o której mowa w art. 53 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe. Ma to służyć i dyrektorowi, i uczniowi – do sprawy włączy się bowiem inny podmiot, który wyrazi swoją opinię lub zgodę.

Od decyzji o nałożeniu kary lub środka ograniczającego udział w niektórych pozalekcyjnych aktywnościach służy odwołanie do rady szkoły lub placówki za pośrednictwem dyrektora. Wyjątkiem jest kara skreślenia z listy uczniów – od niej należy złożyć odwołanie do organu wyższego stopnia, czyli, co do zasady, kuratora oświaty, w terminie określonym przez przepisy odrębne. W przypadku przeniesienia ucznia objętego obowiązkiem szkolnym do innej szkoły karę wymierza kurator oświaty, na wniosek dyrektora szkoły, do której ten uczeń uczęszcza. Rzecz jasna, nie wyklucza to zaskarżenia wydanej decyzji do sądu administracyjnego na zasadach ogólnych.

W związku z regulacjami dotyczącymi kar zmianie uległy także art. 68 ust. 2–3a i art. 172 ustawy – Prawo oświatowe.

Uwzględniono także specyfikę szkół i placówek artystycznych i w art. 53 ustawy – Prawo oświatowe dodano ust. 1aa, wskazujący wprost, że w sprawach skreślenia z listy uczniów szkół i placówek, o których mowa w art. 53 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe zadania organu wyższego stopnia w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego w stosunku do dyrektorów tych szkół i placówek wykonuje dyrektor specjalistycznej jednostki nadzoru, o której mowa w art. 53 ust. 1 ustawy – Prawo

oświatowe. W konsekwencji zaproponowano także zmianę wynikową w art. 51 ust. 1 pkt 4 lit. b ustawy – Prawo oświatowe.

W przypadku osób objętych obowiązkiem szkolnym wymierzenie kary przeniesienia do innej szkoły nie będzie jednak, jak dotychczas, jedyną ścieżką dokonania tego przeniesienia. Dyrektor może bowiem złożyć taki wniosek również „w innych uzasadnionych przypadkach”, a wymierzenie kary, o której mowa w dodawanym art. 42c ust. 3 pkt 4 ustawy – Prawo oświatowe, jest jedynie egzemplifikacją tychże uzasadnionych przypadków. Nie jest to jednak jedyny taki „uzasadniony przypadek”. Katalog tych przypadków pozostaje otwarty na poziomie ustawy.

W związku z tymi zmianami konieczna była nowelizacja art. 4 ust. 4 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. z 2026 r. poz. 163).

Natomiast zgodnie z art. 42c ust. 21 ustawy – Prawo oświatowe, w przypadku uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność dyrektor szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, może dostosować kary, o których mowa w art. 42c ust. 3 tej ustawy, adekwatnie do poziomu rozwoju intelektualnego i psychofizycznego ucznia, tak aby osiągnąć cel wychowawczy wymierzonej kary. Celem takiego rozwiązania jest zwiększenie ochrony prawnej uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność, a także tym większe położenie nacisku na wychowawczy, a nie represyjny, cel wymierzonej kary.

Informację o nałożonej karze, z wyjątkiem kary, o której mowa w art. 42c ust. 3 pkt 4 i 5 ustawy – Prawo oświatowe, i nałożonym środkiem, o którym mowa w art. 42c ust. 5 tej ustawy, usuwa się z dokumentacji przebiegu nauczania ucznia, a dane osobowe z nią związane podaje się trwałemu usunięciu lub anonimizacji po upływie 3 lat od dnia, w którym decyzja o wymierzeniu kary stała się ostateczna, o ile w tym czasie na ucznia nie nałożono kolejnej kary. W przypadku nałożenia kolejnej kary, termin trwałego usunięcia lub anonimizacji poprzedniej kary liczy się od nowa. Informację o karze usuwa się najpóźniej z dniem ukończenia przez ucznia danej szkoły. Jest to rozwiązanie proporcjonalne, stawiające z jednej strony granicę przetwarzania danych osobowych o wymierzonej karze, a z drugiej strony pozwalające na

korzystanie z informacji o ukaraniu w razie wszczęcia kolejnego postępowania o ukaranie (quasi-recydywa, która może mieć wpływ na rodzaj wymierzonej kary). Ponadto, przetwarzanie danych osobowych w ramach postępowania o ukaranie musi być dokonywane w sposób zapewniający ich bezpieczeństwo, w tym ochronę przed niedozwolonym lub niezgodnym z prawem przetwarzaniem oraz przypadkową utratą, zniszczeniem lub uszkodzeniem, co zagwarantuje zastosowanie odpowiednich środków technicznych lub organizacyjnych.

Rozwiązania art. 42c ust. 2–23 ustawy – Prawo oświatowe nie stosuje się natomiast w stosunku do uczniów klas I–III szkoły podstawowej oraz klas szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne, których zakres nauczania odpowiada klasom I–III szkoły podstawowej. Przepisów art. 42c ust. 1–23 ustawy – Prawo oświatowe nie stosuje się ponadto w przypadku zastosowania wobec ucznia za to samo naruszenie środka, o którym mowa w art. 4 ust. 4 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Wynika to z niskiego wieku tych osób, przez co nie zdecydowano się na stosowanie sformalizowanych postępowań karzących, a jedynie poprzestano na działaniach wychowawczych. Ponadto, nie można ucznia dwa razy karać za ten sam czyn, co jest powodem dla przewidzenia wyłączenia w razie zastosowania stosownego środka z zakresu wsparcia i resocjalizacji nieletniego.

Utworzenie organów rzecznikowskich

Dla skutecznej ochrony praw uczniowskich proponuje się utworzenie czteroszczeblowego systemu organów rzecznikowskich: Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich, wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich, gminnych (miejskich) i powiatowych rzeczników praw uczniowskich (fakultatywnie) oraz szkolnych rzeczników praw uczniowskich. Przepisy dla każdego z tych szczebli zostały zbudowane w następujący sposób: najpierw przepisy kompetencyjne, a później ustrojowe.

Przepisy o rozpatrywaniu skarg i wniosków przez organy rzecznikowskie (art. 42f i art. 42g ustawy – Prawo oświatowe dotyczące Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich i stosowane odpowiednio również przez rzeczników niższych szczebli) skupiają ponadto dużą swoją uwagę na zagadnienie ochrony prywatności oraz danych osobowych. Ma to na celu uczynić te regulacje proporcjonalnymi w myśl rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku

z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L 119 z 04.05.2016, str. 1, z późn. zm.), zwanego dalej „rozporządzeniem RODO”, ze szczególnym naciskiem na wypełnienie zasady minimalizacji danych. Z tego względu rzecznicy oraz upoważnieni pracownicy będą musieli stosować szczególne środki ochrony danych osobowych określone w projektowanym art. 42g ustawy – Prawo oświatowe, a możliwości przetwarzania danych wrażliwych będą ograniczone do sytuacji, gdzie przemawia za tym ważny interes publiczny (w szczególności gdy przemawia za tym cel przeciwdziałania dyskryminacji lub nierównemu traktowaniu w systemie oświaty) przy jednoczesnej niezbędności danego przetwarzania.

Wniesienie skargi lub wniosku będzie objęte hierarchicznością – zasadą będzie wnoszenie skargi lub wniosku do organu rzecznikowskiego jak najniższego szczebla, lecz projekt ustawy zawiera bezpieczniki, które będą pozwalać na wniesienie skargi lub wniosku bezpośrednio do organu wyższego szczebla (bezpieczniki te obejmują m.in. tzw. efekt mrozący czy wystąpienie problemu systemowego). Szczegółowo zasady tej hierarchiczności określają: art. 42d ust. 3 pkt 5, art. 42f ust. 5 ustawy – Prawo oświatowe (odpowiednio stosowany też na niższych szczeblach – zob. art. 42m ust. 11, art. 42p ust. 2 oraz art. 42r ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe), art. 42l ust. 3 pkt 6, art. 42o ust. 8 pkt 6 i ust. 9 pkt 6, a także art. 42q ust. 4 pkt 5 ustawy – Prawo oświatowe.

Projekt ustawy przewiduje, że rodzice będą mogli brać udział w postępowaniach przed organami rzecznikowskimi na zasadach ogólnych, wynikających z przysługującej im władzy rodzicielskiej. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby to rodzice wnieśli skargę lub wniosek do organu rzecznikowskiego. Taka skarga lub taki wniosek będzie rozpatrzony.

Krajowy Rzecznik Praw Uczniowskich

Na poziomie ogólnokrajowym zostanie powołany Krajowy Rzecznik Praw Uczniowskich, zwany dalej „Krajowym Rzecznikiem”, działający w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

Do zadań Krajowego Rzecznika będzie należeć:

- 1) monitorowanie stanu przestrzegania praw uczniowskich, w tym w miejscach odbywania praktycznej nauki zawodu organizowanej przez szkołę lub odbywanej na podstawie umowy o praktyczną naukę zawodu, o której mowa w art. 120 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe;
- 2) koordynacja działań w zakresie zwiększania poziomu przestrzegania praw uczniowskich i poziomu świadomości na temat tych praw oraz współpracy między organami ochrony praw uczniowskich, o których mowa w art. 42l, art. 42o i art. 42q ustawy – Prawo oświatowe;
- 3) upowszechnianie wiedzy na temat praw i obowiązków uczniowskich;
- 4) wspieranie członków społeczności szkolnych w działaniach, o których mowa w art. 42d ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe;
- 5) przyjmowanie i rozpatrywanie skarg dotyczących naruszenia praw uczniowskich składanych w interesie:
 - a) publicznym, w szczególności w sprawach związanych z działalnością szkół podstawowych, szkół ponadpodstawowych, szkół artystycznych lub placówek, o których mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, mających siedziby na obszarze co najmniej dwóch województw,
 - b) indywidualnym lub na rzecz osoby trzeciej, za jej zgodą – w uzasadnionych przypadkach, gdy nie jest możliwe lub celowe złożenie skargi do organów ochrony praw uczniowskich, o których mowa w art. 42l, art. 42o i art. 42q ustawy – Prawo oświatowe, albo gdy organy te uznały się za niewłaściwe do rozpatrzenia danej skargi.

Wszystko to będzie możliwe dzięki następującym jego kompetencjom. Rzecznik bowiem może:

- 1) zbadać, nawet bez uprzedzenia, każdą sprawę na miejscu, jeżeli jest to niezbędne do wyjaśnienia sprawy i konieczne do realizacji zadań ustawowych;
- 2) żądać od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień, udzielenia informacji lub udostępnienia akt i dokumentów, w tym zawierających dane osobowe, niezbędnych do wyjaśnienia sprawy i w zakresie, w jakim jest to konieczne do realizacji zadań ustawowych, z wyłączeniem akt postępowań karnych;
- 3) zwrócić się do właściwych organów, organizacji lub instytucji o podjęcie działań na rzecz ucznia z zakresu ich kompetencji; przepisy art. 10a i art. 10b ustawy z dnia 6

- stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2023 r. poz. 292) będą stosowane odpowiednio;
- 4) opracowywać i przedkładać ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania projekty aktów prawnych dotyczących zakresu jego działania, z wnioskiem o podjęcie prac legislacyjnych;
 - 5) występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę aktów prawnych dotyczących zakresu jego działania;
 - 6) organizować lub wspierać mediację;
 - 7) wystąpić z wnioskiem o uchylenie statutu szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, albo niektórych jego postanowień w trybie art. 114 ustawy – Prawo oświatowe;
 - 8) wydać zalecenia dyrektorowi szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe – w przypadku stwierdzenia naruszenia praw uczniowskich w tej szkole lub placówce; Krajowy Rzecznik wydaje zalecenia dyrektorowi szkoły lub placówki po ich uzgodnieniu z kuratorem oświaty, a w przypadku szkół i placówek artystycznych – ze specjalistyczną jednostką nadzoru, o której mowa w art. 53 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe;
 - 9) organizować i prowadzić działalność analityczno-badawczą, edukacyjną i informacyjną na temat praw i obowiązków uczniowskich, a także współpracę w tym zakresie:
 - a) między organami ochrony praw uczniowskich, o których mowa w art. 42l, art. 42o i art. 42q ustawy – Prawo oświatowe,
 - b) z innymi instytucjami państwowymi i samorządowymi, młodzieżowymi sejmikami województw, młodzieżowymi radami powiatów, młodzieżowymi radami gmin i organizacjami społecznymi;
 - 10) organizować i prowadzić dyżury umożliwiające uzyskanie informacji w zakresie ochrony praw uczniowskich oraz pomocy w przypadku indywidualnych naruszeń tych praw; dyżury mogą być organizowane i prowadzone stacjonarnie lub z wykorzystaniem środków komunikacji na odległość.

Część kompetencji Krajowego Rzecznika jest podobna do tych przysługujących nauczycielom-wizytatorom (np. wydawanie zaleceń, o których mowa w pkt 8 powyższego wyliczenia). Tryb reagowania na nie (tj. składanie zastrzeżeń, stwierdzanie istotnych uchybień w działalności jednostki systemu oświaty, uczestniczenie w posiedzeniach rad pedagogicznych czy w zajęciach edukacyjnych itd.) jest określony w art. 42e ust. 3–6 ustawy – Prawo oświatowe.

To, co ważne, to konieczność współpracowania z kuratorem oświaty, a w przypadku szkół i placówek artystycznych – ze specjalistyczną jednostką nadzoru, o której mowa w art. 53 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe. Część kompetencji Krajowy Rzecznik będzie mógł wykonywać tylko po uzgodnieniu ich z nimi albo chociaż po ich wcześniejszym poinformowaniu np. o zamiarze wzięcia udziału w posiedzeniu rady pedagogicznej czy rady szkoły.

Dodano również obowiązek dla organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji, do których zwróci się Krajowy Rzecznik, by te współdziałały z nim i udzielały mu pomocy w realizacji jego zadań, o których mowa w projektowanym art. 42e ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy – Prawo oświatowe.

W związku z nadaniem Krajowemu Rzecznikowi powyższych kompetencji było konieczne znowelizowanie niektórych innych ustaw. Zmiany te są zawarte w art. 3–7 projektu ustawy i dotyczą nowelizacji ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264), ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2025 r. poz. 1338), ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 409, z późn. zm.) i ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.

Działalność Krajowego Rzecznika może następować dwutorowo: z własnej inicjatywy lub na wniosek, który jest wolny od opłat i nie musi być sporządzony w żadnej szczególnej formie. Jedyne co jednak jest konieczne, to oznaczenie wnioskodawcy, oznaczenie przedmiotu sprawy oraz, gdy sprawa dotyczy osoby trzeciej, zgoda tejże osoby. Projekt ustawy stanowi jednak, że jeżeli wniosek dotyczy sprawy niewykraczającej terytorialnie poza jedno województwo, to taki wniosek winien być skierowany najpierw do wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich (dodawany art. 42f ust. 5 ustawy – Prawo oświatowe). Gdyby natomiast wnioskodawca chciał go skierować do Krajowego Rzecznika, to winien on wskazać powody, dla których kieruje

sprawę bezpośrednio do niego (a Krajowy Rzecznik oceni, czy powody te są uzasadnione, czy należy jednak przekazać sprawę wojewódzkiemu rzecznikowi praw uczniowskich).

Zgodnie z art. 42h ustawy – Prawo oświatowe Krajowy Rzecznik jest powoływany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania spośród osób wyłonionych w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru (skład i tryb pracy komisji określi minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w drodze rozporządzenia). Krajowym Rzecznikiem może zostać jednak tylko osoba, która będzie spełniać łącznie następujące kryteria:

- 1) jest obywatelem polskim;
- 2) ma pełną zdolność do czynności prawnych i korzysta z pełni praw publicznych;
- 3) nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe lub prawomocnym wyrokiem orzekającym zakaz pełnienia funkcji związanych z dysponowaniem środkami publicznymi;
- 4) nie była karana karą dyscyplinarną;
- 5) cieszy się nieposzlakowaną opinią i wyróżnia się wysokim autorytetem ze względu na walory moralne i wrażliwość społeczną;
- 6) posiada tytuł zawodowy magistra, magistra inżyniera albo równorzędny;
- 7) posiada kompetencje kierownicze;
- 8) posiada co najmniej pięcioletnie doświadczenie w działalności na rzecz uczniów i ich praw;
- 9) wyróżnia się znajomością przepisów prawa z zakresu oświaty i wychowania, w szczególności dotyczących praw uczniowskich i ich ochrony;
- 10) zna język obcy nowożytny na poziomie co najmniej B2 w skali globalnej biegłości językowej według „Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment (CEFR) – Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (ESOKJ)”;
- 11) nie posiada przeciwwskazań zdrowotnych do wykonywania pracy na stanowisku kierowniczym.

Ponadto kandydat na Krajowego Rzecznika, zgodnie z art. 42h ust. 3 ustawy – Prawo oświatowe, w ramach naboru będzie obowiązany przedstawić koncepcję realizacji zadań na tym stanowisku.

Sama kadencja Krajowego Rzecznika będzie trwać, zgodnie z art. 42i ustawy – Prawo oświatowe, 4 lata i będzie możliwe jednokrotne ponowne powołanie tej samej osoby na stanowisko Krajowego Rzecznika. Kadencja Krajowego Rzecznika wygasać będzie w trzech przypadkach:

- 1) prawomocnego ukarania karą dyscyplinarną, o której mowa w art. 114 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej;
- 2) śmierci;
- 3) odwołania.

Odwołanie w trakcie kadencji będzie natomiast możliwe jedynie w ściśle określonych przypadkach, wskazanych w art. 42i ust. 4 i 5 ustawy – Prawo oświatowe. Obligatoryjnymi przesłankami do odwołania będą:

- 1) utrata obywatelstwa polskiego lub pełnej zdolności do czynności prawnych;
- 2) prawomocne skazanie za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe, prawomocne orzeczenie utraty praw publicznych lub zakazu pełnienia funkcji związanych z dysponowaniem środkami publicznymi;
- 3) upływ trzech miesięcy nieobecności w pracy z powodu tymczasowego aresztowania;
- 4) orzeczenie przez lekarza medycyny pracy o istnieniu przeciwwskazań zdrowotnych do wykonywania pracy na zajmowanym stanowisku lub niezdolności do pełnienia obowiązków;
- 5) nieprzedłożenie sprawozdania, o którym mowa w art. 42j ust. 4 ustawy – Prawo oświatowe;
- 6) złożenie pisemnej rezygnacji.

Fakultatywnymi przesłankami odwołania będą z kolei:

- 1) prawomocne ukaranie karą dyscyplinarną, o której mowa w art. 114 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej;
- 2) rażące naruszenie przepisów prawa w związku z zajmowaniem stanowiska Krajowego Rzecznika.

Status pracowniczy Krajowego Rzecznika będą określały przepisy o służbie cywilnej. Stąd, ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej będzie wobec niego stosowana i ze

względu na to jest ona nowelizowana przez ten projekt ustawy. Krajowy Rzecznik będzie wyższym stanowiskiem w służbie cywilnej. Wyższe stanowisko w służbie cywilnej ma gwarantować polityczną neutralność Krajowego Rzecznika. Ponadto, zagwarantuje to też większą niezależność Krajowego Rzecznika (w szczególności biorąc pod uwagę kadencyjność i ograniczony katalog przesłanek odwołania go ze stanowiska). Czynności z zakresu prawa pracy wobec Krajowego Rzecznika będzie wykonywał dyrektor generalny urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, z wyjątkiem powołania i odwołania, które wykonywać będzie minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.

Wojewódzki rzecznik praw uczniowskich

Drugim szczeblem będzie wojewódzki rzecznik praw uczniowskich działający w kuratorium oświaty. Trzeba jednak wskazać, że będzie on właściwy nie tylko dla szkół lub placówek, dla których kurator oświaty jest organem sprawującym nadzór pedagogiczny, ale dla wszystkich szkół lub placówek mających siedziby na obszarze jego województwa.

Do zadań wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich będzie należeć:

- 1) monitorowanie stanu przestrzegania praw uczniowskich w szkołach podstawowych, szkołach ponadpodstawowych, szkołach artystycznych i placówkach, o których mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, a także w miejscach odbywania praktycznej nauki zawodu organizowanej przez szkołę lub odbywanej na podstawie umowy o praktyczną naukę zawodu, o której mowa w art. 120 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe, mających siedziby na obszarze województwa;
- 2) koordynacja działań w zakresie zwiększania poziomu przestrzegania praw uczniowskich w szkołach podstawowych, szkołach ponadpodstawowych, szkołach artystycznych i placówkach, o których mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, mających siedziby na obszarze województwa i podnoszenia świadomości na temat tych praw oraz współpracy między organami ochrony praw uczniowskich, o których mowa w art. 42o i art. 42q ustawy – Prawo oświatowe, działającymi na obszarze województwa;
- 3) upowszechnianie wiedzy na temat praw i obowiązków uczniowskich;
- 4) wspieranie członków społeczności szkolnych szkół podstawowych, szkół ponadpodstawowych, szkół artystycznych i placówek, o których mowa w art. 2

- pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, mających siedziby na obszarze województwa, w działaniach, o których mowa w ust. 2;
- 5) współpraca z Krajowym Rzecznikiem;
 - 6) przyjmowanie i rozpatrywanie skarg dotyczących naruszenia praw uczniowskich składanych w interesie:
 - a) publicznym, w szczególności w sprawach związanych z działalnością szkół podstawowych, szkół ponadpodstawowych, szkół artystycznych lub placówek, o których mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, mających siedziby na obszarze województwa,
 - b) indywidualnym lub na rzecz osoby trzeciej, za jej zgodą – w uzasadnionych przypadkach, gdy nie jest możliwe lub celowe złożenie skargi do organów ochrony praw uczniowskich, o których mowa w art. 42o i art. 42q ustawy – Prawo oświatowe, albo gdy organy te uznały się za niewłaściwe do rozpatrzenia danej skargi, a także gdy skarga została przekazana przez Krajowego Rzecznika zgodnie z art. 42f ust. 4 pkt 3 lub art. 42m ust. 8 ustawy – Prawo oświatowe.

Wykonywanie tych zadań będzie możliwe dzięki następującym kompetencjom. Wojewódzki rzecznik praw uczniowskich będzie bowiem mógł:

- 1) zbadać, nawet bez uprzedzenia, każdą sprawę na miejscu, jeżeli jest to niezbędne do wyjaśnienia sprawy i konieczne do realizacji zadań ustawowych;
- 2) żądać od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień, udzielenia informacji lub udostępnienia akt i dokumentów, w tym zawierających dane osobowe, niezbędnych do wyjaśnienia sprawy i w zakresie, w jakim jest to konieczne do realizacji zadań ustawowych, z wyłączeniem akt postępowań karnych;
- 3) przedstawić Krajowemu Rzecznikowi wniosek lub opinię w każdej sprawie objętej zakresem jego działania;
- 4) zwrócić się do właściwych organów, organizacji lub instytucji o podjęcie działań na rzecz ucznia z zakresu ich kompetencji; przepisy art. 10a i art. 10b ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka będą stosowane odpowiednio;
- 5) organizować lub wspierać mediację;
- 6) wystąpić z wnioskiem o uchylenie statutu szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–

- 8 ustawy – Prawo oświatowe, mającej siedzibę na obszarze województwa, albo niektórych jego postanowień w trybie art. 114 ustawy – Prawo oświatowe;
- 7) złożyć do kuratora oświaty, a w przypadku szkół i placówek artystycznych – do specjalistycznej jednostki nadzoru, o której mowa w art. 53 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe, wniosek o wydanie zaleceń dyrektorowi szkoły podstawowej, szkoły ponadpodstawowej, szkoły artystycznej lub placówki, o której mowa w art. 2 pkt 3–8 ustawy – Prawo oświatowe, mającej siedzibę na obszarze województwa – w przypadku stwierdzenia naruszenia praw uczniowskich w tej szkole lub placówce;
 - 8) organizować i prowadzić działalność analityczno-badawczą, edukacyjną i informacyjną na temat praw i obowiązków uczniowskich, a także współpracę w tym zakresie:
 - a) między organami ochrony praw uczniowskich, o których mowa w art. 42o i art. 42q ustawy – Prawo oświatowe, działającymi na obszarze województwa,
 - b) z innymi instytucjami państwowymi i samorządowymi, młodzieżowym sejmikiem województwa, młodzieżowymi radami powiatów, młodzieżowymi radami gmin i organizacjami społecznymi;
 - 9) organizować i prowadzić dyżury umożliwiające uzyskanie informacji w zakresie ochrony praw uczniowskich oraz pomocy w przypadku indywidualnych naruszeń tych praw; dyżury mogą być organizowane i prowadzone stacjonarne lub z wykorzystaniem środków komunikacji na odległość.

Część kompetencji wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich jest podobna do tych przysługujących nauczycielom-wizytatorom (np. wnioskowanie o wydanie zaleceń, o których mowa w powyższym wyliczeniu). Tryb reagowania na nie (tj. składanie zastrzeżeń, stwierdzanie istotnych uchybień w działalności jednostki systemu oświaty, uczestniczenie w posiedzeniach rad pedagogicznych czy w zajęciach edukacyjnych itd.) jest określony w projektowanych przepisach art. 42m ust. 3–5 ustawy – Prawo oświatowe.

Podobnie jak w przypadku Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich nałożono na organy władzy publicznej, organizacje i instytucje, do których zwróci się wojewódzki rzecznik praw uczniowskich, obowiązek współdziałania z nim i udzielania mu pomocy w realizacji zadań, o których mowa w projektowanym art. 42m ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy – Prawo oświatowe.

To, co ważne, to konieczność współpracowania z kuratorem oświaty, a w przypadku szkół i placówek artystycznych – ze specjalistyczną jednostką nadzoru, o której mowa w art. 53 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe. Część kompetencji wojewódzki rzecznik praw uczniowskich będzie mógł wykonywać tylko po uzgodnieniu ich z nimi albo chociaż po ich wcześniejszym poinformowaniu np. o zamiarze wzięcia udziału w posiedzeniu rady pedagogicznej czy rady szkoły.

Zgodnie z dodawanym art. 42n ustawy – Prawo oświatowe, wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich powołuje Krajowy Rzecznik na wniosek kuratora oświaty. Wojewódzkim rzecznikiem praw uczniowskich będzie mogła zostać osoba, która:

- 1) spełnia wymagania określone w art. 42h ust. 2 pkt 1–6 ustawy – Prawo oświatowe oraz
- 2) jest nauczycielem mianowanym lub dyplomowanym posiadającym:
 - a) ukończone formy doskonalenia w zakresie administracji lub zarządzania lub
 - b) co najmniej dwuletni staż pracy na stanowisku kierowniczym w szkole, placówce lub placówce doskonalenia nauczycieli, lub
 - c) co najmniej dwuletni staż pracy w urzędzie organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołami i placówkami lub w urzędzie organu prowadzącego szkoły lub placówki na stanowisku związanym z organizacją pracy szkół i placówek, lub
- 3) jest nauczycielem akademickim posiadającym co najmniej pięcioletni staż pracy w uczelni i ukończone formy doskonalenia w zakresie administracji lub zarządzania.

Do wniosku kuratora oświaty o powołanie kandydata na stanowisko wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich będzie trzeba dołączyć koncepcję pracy na tym stanowisku, którą kandydat na to stanowisko przygotowuje samodzielnie. Wniosku tego Krajowy Rzecznik będzie mógł jednak nie uwzględnić. Wówczas kurator oświaty złoży wniosek o powołanie innej osoby na stanowisko wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich w terminie 14 dni od dnia otrzymania zawiadomienia o nieuwzględnieniu wniosku.

Status pracowniczy wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich będzie określany przez przepisy o służbie cywilnej (będzie to wyższe stanowisko w służbie cywilnej). Czynności z zakresy prawa pracy wobec wojewódzkiego rzecznika wykonywał będzie kurator oświaty, z

wyjątkiem powołania i odwołania, które wykonywał będzie Krajowy Rzecznik Praw Uczniowskich.

Wojewódzki rzecznik praw uczniowskich będzie mógł zostać odwołany przez Krajowego Rzecznika z własnej inicjatywy lub na wniosek kuratora oświaty. Takiego wniosku Krajowy Rzecznik nie będzie musiał uwzględnić. Decyzja o odwołaniu będzie zatem dyskrecyjną decyzją Krajowego Rzecznika.

Obsługę merytoryczną, organizacyjno-prawną, techniczną i kancelaryjno-biurową wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich będzie zapewniać kuratorium oświaty.

Gminny (miejski) i powiatowy rzecznik praw uczniowskich

Fakultatywnym do utworzenia szereblem będzie samorządowy (tj. gminny, miejski lub powiatowy) rzecznik praw uczniowskich. Decyzję o utworzeniu tego stanowiska będzie podejmował odpowiednio wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub starosta powiatu jako kierownik urzędu. Młodzieżowa rada gminy albo młodzieżowa rada powiatu będzie jednak mogła zawnioskować (niewiążąco) do nich o powołanie takiego stanowiska, a na rozpatrzenie tego wniosku wójt (burmistrz, prezydent miasta) albo starosta będzie miał termin dwumiesięczny.

Ponadto, jednostki samorządu terytorialnego w drodze porozumienia będą mogły utworzyć jedno stanowisko gminnego lub powiatowego rzecznika właściwego dla więcej niż jednej jednostki samorządu terytorialnego. Takie porozumienia będą też mogły zawierać gminy i powiaty, które wówczas tworzyć będą stanowisko powiatowego rzecznika (dodawany art. 42o ust. 7 ustawy – Prawo oświatowe).

Do zadań gminnego rzecznika praw uczniowskich będzie należeć:

- 1) monitorowanie stanu przestrzegania praw uczniowskich w szkołach i placówkach, pozostających we właściwości tego rzecznika, a także w miejscach odbywania praktycznej nauki zawodu organizowanej przez szkołę lub odbywanej na podstawie umowy o praktyczną naukę zawodu, o której mowa w art. 120 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe;
- 2) koordynacja działań w zakresie zwiększania poziomu przestrzegania praw uczniowskich w szkołach i placówkach pozostających we właściwości tego

- rzecznika i podnoszenia świadomości na temat tych praw oraz współpracy między szkolnymi rzecznikami praw uczniowskich, o których mowa w art. 42q ustawy – Prawo oświatowe, działającymi w tych szkołach i placówkach;
- 3) upowszechnianie wiedzy na temat praw i obowiązków uczniowskich;
 - 4) wspieranie członków społeczności szkolnych w działaniach, o których mowa w art. 42o ust. 3 ustawy – Prawo oświatowe;
 - 5) współpraca z Krajowym Rzecznikiem i wojewódzkim rzecznikiem praw uczniowskich w zakresie, o którym mowa w pkt 2–4;
 - 6) przyjmowanie i rozpatrywanie skarg dotyczących naruszenia praw uczniowskich składanych w interesie:
 - a) publicznym, w szczególności w sprawach związanych z działalnością szkół i placówek pozostających we właściwości tego rzecznika,
 - b) indywidualnym lub na rzecz osoby trzeciej, za jej zgodą – w uzasadnionych przypadkach, gdy nie jest możliwe lub celowe złożenie skargi do szkolnego rzecznika praw uczniowskich albo gdy rzecznik ten uznał się za niewłaściwego do rozpatrzenia danej skargi, a także gdy skarga została przekazana zgodnie z właściwością przez inny organ ochrony praw uczniowskich na podstawie z art. 42f ust. 4 pkt 3 ustawy – Prawo oświatowe.

Do zadań powiatowego rzecznika praw uczniowskich należeć zaś będzie:

- 1) monitorowanie stanu przestrzegania praw uczniowskich w szkołach i placówkach pozostających we właściwości tego rzecznika, a także w miejscach odbywania praktycznej nauki zawodu organizowanej przez szkołę lub odbywanej na podstawie umowy o praktyczną naukę zawodu, o której mowa w art. 120 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe;
- 2) koordynacja działań w zakresie zwiększania poziomu przestrzegania praw uczniowskich w szkołach i placówkach pozostających we właściwości tego rzecznika i podnoszenia świadomości na temat tych praw oraz współpracy między szkolnymi rzecznikami praw uczniowskich, działającymi w tych szkołach i placówkach;
- 3) upowszechnianie wiedzy na temat praw i obowiązków uczniowskich;
- 4) wspieranie członków społeczności szkolnych w działaniach, o których mowa w art. 42o ust. 6 ustawy – Prawo oświatowe;

- 5) współpraca z Krajowym Rzecznikiem i wojewódzkim rzecznikiem praw uczniowskich w zakresie, o którym mowa w pkt 2–4;
- 6) przyjmowanie i rozpatrywanie skarg dotyczących naruszenia praw uczniowskich składanych w interesie:
 - a) publicznym, w szczególności w sprawach związanych z działalnością szkół i placówek pozostających we właściwości tego rzecznika,
 - b) indywidualnym lub na rzecz osoby trzeciej, za jej zgodą – w uzasadnionych przypadkach, gdy nie jest możliwe lub celowe złożenie skargi do szkolnego rzecznika praw uczniowskich albo gdy rzecznik ten uznał się za niewłaściwego do rozpatrzenia danej skargi, a także gdy skarga została przekazana zgodnie z właściwością przez inny organ ochrony praw uczniowskich na podstawie z art. 42f ust. 4 pkt 3 ustawy – Prawo oświatowe.

Wykonywanie tych zadań będzie możliwe dzięki temu, że gminny i powiatowy rzecznik praw uczniowskich, zgodnie z art. 42p ustawy – Prawo oświatowe, będą mogli:

- 1) zwrócić się do:
 - a) właściwego terytorialnie wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich z wnioskiem o zbadanie sprawy dotyczącej interesu indywidualnego wnioskodawcy lub osoby trzeciej; w uzasadnionych przypadkach gminny rzecznik lub powiatowy rzecznik praw uczniowskich może zwrócić się z wnioskiem o zbadanie tej sprawy do Krajowego Rzecznika,
 - b) właściwego terytorialnie wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich lub Krajowego Rzecznika z wnioskiem o zbadanie sprawy dotyczącej interesu publicznego;
- 2) przedstawić właściwemu terytorialnie wojewódzkiemu rzecznikowi praw uczniowskich lub Krajowemu Rzecznikowi wniosek lub opinię w każdej sprawie objętej zakresem jego działania;
- 3) organizować lub wspierać mediację;
- 4) organizować i prowadzić działalność analityczno-badawczą, edukacyjną i informacyjną na temat praw i obowiązków uczniowskich, a także współpracę w tym zakresie:
 - a) między szkolnymi rzecznikami praw uczniowskich, działającymi w szkołach i placówkach pozostających we właściwości tych rzeczników,

- b) z innymi instytucjami państwowymi i samorządowymi, młodzieżowymi sejmikami województw, młodzieżowymi radami powiatów, młodzieżowymi radami gmin i organizacjami społecznymi;
- 5) organizować i prowadzić dyżury umożliwiające uzyskanie informacji w zakresie ochrony praw uczniowskich oraz pomocy w przypadku indywidualnych naruszeń tych praw; dyżury mogą być organizowane i prowadzone stacjonarne lub z wykorzystaniem środków komunikacji na odległość.

Z gminnym rzecznikiem praw uczniowskich stosunek pracy będzie nawiązywać wójt (burmistrz, prezydent miasta), a z powiatowym rzecznikiem praw uczniowskich – starosta. W obydwu tych przypadkach do osób zajmujących te stanowiska będą mieć zastosowanie przepisy o pracownikach samorządowych (art. 42p ust. 5–7 ustawy – Prawo oświatowe). Szczegóły w zakresie minimów kwalifikacyjnych i minimalnej kategorii zaszerogowania zostaną określone w znowelizowanym rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 12 lipca 2024 r. w sprawie wynagradzania pracowników samorządowych (Dz. U. z 2024 r. poz. 1638, z późn. zm.).

Nie planuje się natomiast, aby rzecznika praw uczniowskich powoływały samorzady województwa (skoro wojewódzcy rzecznicy praw uczniowskich będą działać przy kuratoriach oświaty).

Szkolny rzecznik praw uczniowskich

Ostatnim i najbliższym społecznościami szkolnym szczeblem systemu ochrony praw uczniowskich będzie szkolny rzecznik praw uczniowskich. Jego istnienie będzie obligatoryjne, a do jego zadań należeć będzie:

- 1) monitorowanie stanu przestrzegania praw uczniowskich w szkole lub placówce, w której działa;
- 2) upowszechnianie wiedzy na temat praw i obowiązków uczniowskich oraz współpraca w tym zakresie z organami szkoły lub placówki, w której działa;
- 3) wspieranie członków społeczności szkolnej w działaniach, o których mowa w art. 42q ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe;
- 4) współpraca z Krajowym Rzecznikiem oraz właściwymi terytorialnie wojewódzkim rzecznikiem praw uczniowskich i właściwym gminnym rzecznikiem albo

- powiatowym rzecznikiem praw uczniowskich – jeżeli został powołany, w zakresie, o którym mowa w pkt 2 i 3;
- 5) przyjmowanie i rozpatrywanie skarg dotyczących naruszenia praw uczniowskich składanych w interesie:
 - a) publicznym, w szczególności w sprawach związanych z działalnością szkoły lub placówki, w której działa szkolny rzecznik,
 - b) indywidualnym lub na rzecz osoby trzeciej, za jej zgodą – w przypadku, gdy skarga dotyczy naruszenia praw uczniowskich w szkole lub placówce, w której działa szkolny rzecznik, albo gdy skarga została przekazana zgodnie z właściwością przez inny organ ochrony praw uczniowskich na podstawie art. 42f ust. 4 pkt 3 ustawy – Prawo oświatowe;
 - 6) umożliwienie anonimowej formy kontaktu uczniów szkoły lub placówki, w której działa szkolny rzecznik, ze szkolnym rzecznikiem oraz upowszechnienie informacji o tej formie kontaktu przez zamieszczenie jej na stronie internetowej tej szkoły lub placówki lub w inny sposób zwyczajowo przyjęty w tej szkole lub placówce.

Wykonywanie tych zadań umożliwią kompetencje szkolnego rzecznika praw uczniowskich określone w art. 42r ustawy – Prawo oświatowe. Szkolny rzecznik praw uczniowskich będzie bowiem mógł:

- 1) zbadać sprawę dotyczącą szkoły lub placówki, w której działa, lub zwrócić się o zbadanie sprawy, zgodnie z właściwością do wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich lub Krajowego Rzecznika, a także do gminnego rzecznika albo powiatowego rzecznika praw uczniowskich – jeżeli został powołany;
- 2) przedstawić Krajowemu Rzecznikowi lub wojewódzkiemu rzecznikowi praw uczniowskich, a także gminnemu rzecznikowi lub powiatowemu rzecznikowi praw uczniowskich, jeżeli został powołany, wniosek lub opinię w każdej sprawie objętej zakresem jego działania;
- 3) zwrócić się do dyrektora szkoły lub placówki lub do nauczyciela zajmującego inne stanowisko kierownicze w tej szkole lub placówce, lub do organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub organu prowadzącego szkołę lub placówkę o podjęcie działań na rzecz ucznia lub jego praw z zakresu ich kompetencji;
- 4) organizować lub wspierać mediację;

- 5) organizować i prowadzić działalność analityczno-badawczą, edukacyjną i informacyjną na temat praw i obowiązków uczniowskich;
- 6) organizować i prowadzić dyżury umożliwiające uzyskanie informacji w zakresie ochrony praw uczniowskich oraz pomocy w przypadku indywidualnych naruszeń tych praw; dyżury mogą być organizowane i prowadzone stacjonarne lub z wykorzystaniem środków komunikacji na odległość.

Co ponadto istotne, szkolny rzecznik praw uczniowskich będzie mógł przyjmować również zgłoszenia anonimowe.

Szkolnym rzecznikiem praw uczniowskich będzie, co do zasady, opiekun samorządu uczniowskiego, czyli zgodnie z art. 85 ust. 2a i 2b ustawy – Prawo oświatowe nauczyciel wybrany przez uczniów bezwzględną większością głosów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym, po wyrażeniu przez niego zgody na wybór. Tam zaś, gdzie nie tworzy się samorządu uczniowskiego lub gdzie opiekunem samorządu uczniowskiego został wybrany dyrektor lub nauczyciel zajmujący inne stanowisko kierownicze w szkole lub placówce, szkolnego rzecznika praw uczniowskich wybiorą uczniowie bezwzględną większością głosów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym. Wybór nauczyciela na stanowisko szkolnego rzecznika praw uczniowskich jest spowodowany przede wszystkim wrażliwym charakterem tej funkcji oraz zagadnieniami z zakresu ochrony danych osobowych. Szczegółowe zasady działania szkolnego rzecznika praw uczniowskich, a także tryb jego wyboru i odwołania (tam, gdzie nie będzie to opiekun samorządu uczniowskiego) zostanie określony, zgodnie z art. 42s ust. 3 ustawy – Prawo oświatowe, w statucie szkoły lub placówki. Statut ten będzie mógł też przewidywać wybór co najmniej jednego ucznia wspomagającego działalność szkolnego rzecznika praw uczniowskich. Wniosek samorządu uczniowskiego o ustanowienie stanowiska ucznia wspomagającego działalność szkolnego rzecznika praw uczniowskich dyrektor szkoły lub placówki będzie musiał rozpatrzyć w terminie nie dłuższym niż 2 miesiące od dnia jego złożenia (dodawany art. 42s ust. 4 ustawy – Prawo oświatowe).

Zdaniem projektodawcy ryzyko, że część dotychczasowych opiekunów samorządu uczniowskiego nie będzie chciało dalej pełnić tej funkcji w obliczu zwiększenia wymiaru zadań bez obligatoryjnego i gwarantowanego wynagrodzenia z tego tytułu jest niewielkie i nie powoduje zasadniczych zagrożeń dla wdrażania projektu ustawy w szkołach i placówkach

oświatowych. Trzeba bowiem zauważyć, że opiekunowie samorządu uczniowskiego już teraz wykonują szereg zadań, których charakter jest zbliżony do zadań szkolnego rzeczownika praw uczniowskich. To oni przecież m.in. wspierają działalność samorządu uczniowskiego oraz są jednymi z najbliższych uczniom nauczycieli. Z uwagi na tę bliskość są ponadto nauczycielami, którym uczniowie mogą bardziej zaufać, co skutkuje tym, że m.in. z opiekunami samorządów uczniowskich uczniowie aktualnie często rozmawiają, zwierając się ze swoich trudności np. w relacji z innymi nauczycielami. Projekt ustawy przyznaje im zatem zadania, które w większości i tak są w praktyce wykonywane przez opiekunów samorządów uczniowskich. Ponadto, brak ustawowego przewidzenia dodatku funkcyjnego dla opiekuna samorządu uczniowskiego nie sprawia, że żaden dodatek nauczycielowi sprawującemu tę funkcję nie będzie przysługiwał. Nic bowiem nie stoi na przeszkodzie, by takiemu nauczycielowi przyznać dodatek motywacyjny, bez konieczności zmieniania aktualnie obowiązujących przepisów. Projektodawca będzie zachęcał dyrektorów szkół i placówek oświatowych do przyznawania dodatków motywacyjnych opiekunom samorządów uczniowskich.

Obligatoryjne powoływanie rad szkół lub placówek oraz zmiany w zakresie społecznych organach szkół i placówek publicznych niesamorządowych oraz szkół i placówek niepublicznych

Planuje się, aby z dniem 1 września 2028 r. tworzenie rad szkół lub placówek stało się obowiązkowe. Istnienie w szkole lub placówce reprezentatywnego gremium, w skład którego wchodzi uczniowie, nauczyciele i rodzice pozytywnie wpłynie na działalność szkoły lub placówki. Zwiększy to bowiem szkolną samorządność oraz pokaże realną sprawczość na poziomie szkolnym przede wszystkim grupie uczniowskiej. Obecność rad szkół lub placówek pokaże też, że uczniowie, nauczyciele i rodzice są sobie równi – i dlatego zasiadają w radzie szkoły lub placówki w równej liczbie. Wskazać ponadto trzeba, że wzmocnienie pozycji prawnej rad szkół jest wypełnieniem postulatów obecnych w naukowym i branżowym piśmiennictwie od wielu lat (zob. np. B. Śliwerski, *Meblowanie szkolnej demokracji*, Warszawa 2017; M. Kosiorek, *Pedagogiczno-społeczne konteksty bierności obywatelskiej w III RP* [w:] J. Madalińska-Michalak, A. Wiłkomirska (red.), *Pedagogika i edukacja wobec kryzysu zaufania, wspólnotowości i autonomii*, Warszawa 2020). Będzie to też lekcja dla uczniów o działaniu demokracji w praktyce. Będą oni bowiem partycypowali w podejmowaniu ważnych decyzji dla

szkoły lub placówki (w tym np. w zmianie statutu), dzięki czemu będą mogli kształcić swoją aktywność obywatelską od najmłodszych lat.

Należy wskazać, że rada szkoły lub placówki według przepisów ustawy – Prawo oświatowe jest domyślnym ciałem, któremu jest przypisane wiele kompetencji istotnych dla funkcjonowania szkoły lub placówki, m.in. uchwalanie statutu szkoły lub placówki czy opiniowanie projektu planu finansowego szkoły lub placówki. Powołuje się ją jednak rzadko, ponieważ jest to fakultatywne. Zmiany projektowane w art. 80 i art. 81 ustawy – Prawo oświatowe (art. 1 pkt 6 i 7 projektu ustawy) wzmacniają zatem bazową intencję ustawy, która zakłada istnienie rady szkoły lub placówki i to jej, a nie radzie pedagogicznej, przyznaje domyślnie szereg kompetencji.

Sam szkolny rzecznik praw uczniowskich będzie ponadto mógł uczestniczyć w posiedzeniach rady szkoły z głosem doradczym – tak jak dyrektor szkoły lub placówki oraz, co również wprowadzono w projektowanej ustawie, przedstawiciel organu prowadzącego szkołę lub placówkę (art. 1 pkt 7 lit. b projektu ustawy – zmieniany art. 81 ust. 10 ustawy – Prawo oświatowe).

W mocy pozostaje jednak art. 82 ustawy – Prawo oświatowe, który wskazuje, w których szkołach i placówkach nie będzie trzeba tworzyć rady szkoły lub placówki (np. szkoły zorganizowane w podmiotach leczniczych). Ponadto w szkołach artystycznych realizujących wyłącznie kształcenie artystyczne, placówkach artystycznych oraz placówkach zapewniających opiekę i wychowanie uczniom szkół artystycznych w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania pozostawiono fakultatywność w zakresie tworzenia rady szkoły lub placówki.

Ponadto, w związku z chęcią wzmocnienia samorządności uczniowskiej oraz innych społecznych organów w szkołach i placówkach działających w systemie oświaty zmianie ulegnie art. 87 ustawy – Prawo oświatowe. Zgodnie z proponowanym brzmieniem art. 87 ustawy – Prawo oświatowe w szkołach i placówkach niepublicznych oraz szkołach i placówkach publicznych prowadzonych przez osoby prawne inne niż jednostki samorządu terytorialnego lub przez osoby fizyczne (tzw. szkoły i placówki publiczne niesamorządowe) mają być stosowane – na takich samych zasadach jak w szkołach i placówkach publicznych prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego (tzw. szkoły i placówki samorządowe)

– przepisy dot. rad szkół lub placówek (art. 80–82 ustawy – Prawo oświatowe), samorządów uczniowskich (art. 85 ustawy – Prawo oświatowe) oraz działalności na terenie szkół lub placówek stowarzyszeń i innych organizacji społecznych (art. 86 ustawy – Prawo oświatowe), a wyłączone – tak jak dotychczas – przepisy art. 83 oraz art. 84 ust. 1–4, 6 i 7 ustawy – Prawo oświatowe.

Proponowana zmiana w tym zakresie ma na celu ujednoczenie społecznych gremiów, które działają wewnątrz szkół i placówek oświatowych, co przyczyni się do wzmocnienia szkolnej samorządności oraz wesprze szkoły i placówki niepubliczne oraz szkoły i placówki publiczne niesamorządowe w uczeniu uczniów działania demokracji w praktyce.

Zmiany w przepisach o samorządzie uczniowskim

Jak wskazano wcześniej, zmianie uległ art. 85 ust. 5 ustawy – Prawo oświatowe (art. 1 pkt 9 projektu ustawy) przez wykreślenie z niego katalogu „podstawowych praw uczniowskich”, z uwagi na tworzenie kompleksowego katalogu praw uczniowskich w dodawanym art. 42a ustawy – Prawo oświatowe, w konsekwencji którego zbędne stało się utrzymywanie katalogu „podstawowych praw uczniowskich” w art. 85 ustawy – Prawo oświatowe. W art. 85 ust. 5 ustawy – Prawo oświatowe pozostały jednak kompetencje samorządu uczniowskiego, które są gremialne, przeznaczone dla samorządu uczniowskiego jako całości. Fakt ten sprawił bowiem, że nie mogły one zostać przeniesione do katalogu praw uczniowskich w art. 42a ustawy – Prawo oświatowe, ponieważ tam wskazano prawa podmiotowe poszczególnych osób.

Do tego, projektowana nowelizacja wprowadza drobne zmiany legislacyjno-redakcyjne w art. 85 ustawy – Prawo oświatowe, a także uszczegóławia procedurę wyboru nauczyciela na funkcję opiekuna samorządu uczniowskiego. Zmiany projektowane w art. 85 ust. 2a–3 ustawy – Prawo oświatowe (art. 1 pkt 9 lit. a i b projektu ustawy) wskazują, że opiekunem samorządu uczniowskiego jest nauczyciel, którego wybiorą uczniowie i który wyrazi na to zgodę. Ponadto, wybór opiekuna samorządu uczniowskiego będzie mógł nastąpić bezwzględną większością głosów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym. Zasady tego wyboru oraz odwołania zaś określi regulamin samorządu uczniowskiego.

Ponadto, nieznaczne wzmocnienie kompetencji samorządu uczniowskiego jest planowane w zakresie przepisów o jednolitym stroju (tzw. mundurku), co wynika ze zmian wprowadzanych w art. 100 ustawy – Prawo oświatowe (art. 1 pkt 14 projektu ustawy).

Zmiany w przepisach dotyczących oceniania uczniów w odniesieniu do uczniów pełnoletnich

Konsekwencją określenia w art. 42a ustawy – Prawo oświatowe kompleksowego katalogu praw uczniowskich jest szereg zmian w ustawie o systemie oświaty (art. 2 projektu ustawy), które dostosowują stan prawny w zakresie oceniania uczniów do pełnej zdolności do czynności prawnych uczniów pełnoletnich oraz odpowiadają na wnioski i uwagi uczniów pełnoletnich kierowanych do różnych instytucji, w tym Rzecznika Praw Obywatelskich.

Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpieniem generalnym z dnia 3 kwietnia 2024 r. (VII.7031.38.2023.AT) adresowanym do Ministry Edukacji Barbary Nowackiej zwrócił bowiem uwagę na wątpliwości dotyczące dostępu do ocen uczniów pełnoletnich przez ich rodziców. Rzecznik Praw Obywatelskich skupił się przede wszystkim na argumentach dotyczących prawa do prywatności oraz uwag zgłaszanych wobec nowelizowanych regulacji przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych (obecnie: Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych) m.in. w 2012 i 2014 r. Do urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania w ostatnich latach wpływały też petycje zwracające uwagę na problem dostępu do ocen rodziców uczniów pełnoletnich (np. podpisana przez 1172 osoby petycja z dnia 15 listopada 2019 r. – DKO-WOK.053.6.2019.MT).

Dlatego, wsłuchując się w powyższe głosy, Zespół do spraw Praw i Obowiązków Ucznia zarekomendował Ministrze Edukacji zmiany w zakresie jawności ocen uczniów pełnoletnich dla ich rodziców. Rekomendacja ta została przyjęta, a jej efektem są zmiany ustawy o systemie oświaty, ujęte w art. 2 projektu ustawy, które polegają na tym, że dostęp rodziców do ocen oraz informacji o nauce uczniów będzie im, jak dotychczas pozostawiony, tyle że wprowadzona zostanie instytucja sprzeciwu, która pozwoli pełnoletniemu uczniowi na złożenie oświadczenia woli, którego skutkiem będzie zaprzestanie informowania przez szkołę rodziców pełnoletnich uczniów na temat, przede wszystkim, ocen i przygotowanych prac przez ich pełnoletnie dzieci (zakres zmian obejmuje: art. 44b, art. 44e, art. 44g, art. 44l, art. 44n, art. 44zd, art. 44zda, art. 44zf, art. 44zib oraz art. 44zla ustawy o systemie oświaty).

Taki sprzeciw uczeń będzie mógł wyrazić w dowolnym momencie, po uzyskaniu pełnej zdolności do czynności prawnych, w formie pisemnej. Dzięki temu ustawodawca uszanuje tę jego pełną zdolność i to, że wygasła już nad nim władza rodzicielska, ale jednocześnie, z uwagi na rodzicielski obowiązek alimentacyjny obowiązujący także wobec pełnoletnich dzieci, zasadą będzie to, że rodzice pełnoletnich uczniów nadal dostępowo ocen, prac pisemnych itp. swoich dzieci będą mieć pozostawiony. Jest to zatem kompromis między ww. wartościami.

Na wychowawcę oddziału, w którym uczą się uczniowie pełnoletni, zostanie ponadto nałożony obowiązek, aby na początku roku szkolnego poinformował on uczniów swojego oddziału, o możliwości wyrażenia sprzeciwu przez uczniów pełnoletnich wobec udostępniania ich rodzicom informacji, o których mowa w powyższych akapitach.

Zmiany w przepisach dotyczących usprawiedliwiania nieobecności

Projektodawca doprecyzowuje procedurę usprawiedliwiania nieobecności na zajęciach edukacyjnych. W katalogu obowiązków uczniowskich (dodawany art. 42b pkt 7 do ustawy – Prawo oświatowe) zostanie bowiem wskazane, że jednym z obowiązków uczniowskich jest uczęszczanie na zajęcia edukacyjne. Uczniowie, a w przypadku uczniów niepełnoletnich – ich rodzice, usprawiedliwiać te nieobecności będą, jak dotychczas (zob. art. 99 pkt 2 ustawy – Prawo oświatowe w dotychczasowym brzmieniu), w trybie, terminie i formie określonych w statucie szkoły lub placówki. Ustawodawca pozostawi tu szkołom i placówkom oświatowym swobodę, jedynie wskazując, że usprawiedliwienie nieobecności powinno zawierać jej powód niezawierający informacji nadmiernych i wrażliwych. Takie ograniczenie ma służyć zgodności projektu ustawy z rozporządzeniem RODO w zakresie zasady minimalizacji danych oraz ich proporcjonalności.

Ustawodawca nie determinuje jednak ani terminów, ani zagadnień związanych z udokumentowaniem tychże powodów. Wszelkie te zagadnienia ustalą bowiem szkoły i placówki oświatowe w swoich statutach, na podstawie przepisu przenieszonego w zasadzie w tożsamym brzmieniu z art. 99 pkt 2 ustawy – Prawo oświatowe do art. 42b pkt 7 tejże ustawy (tj. do katalogu obowiązków uczniowskich w dodawanym rozdziale 2a).

Przepisy przejściowe i dostosowujące

Artykuły 8–15 projektu ustawy zawierają przepisy przejściowe i dostosowujące. Tworzą one bowiem szczeble organów rzecznikowskich, określają terminy wyboru pierwszych ich piastunów, wskazują maksymalny limit wydatków na wykonywanie zadań wynikających z projektowanej ustawy, a także czasowo zachowują moc niektórych przepisów wykonawczych, mimo zmieniania treści delegacji do ich wydania.

Pierwsze powołanie Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich będzie mogło nastąpić nie wcześniej niż z dniem 1 września 2026 r. Powołanie wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich z kolei będzie mogło nastąpić nie wcześniej niż z dniem 1 stycznia 2027 r.

W związku z powyższymi zmianami czas na dostosowanie statutów szkół i placówek do zmian wynikających z projektowanej ustawy został wyznaczony na 31 października 2026 r., z wyjątkiem zmian dot. obowiązkowości rad szkół i placówek (do dnia 31 października 2028 r.).

Przepis końcowy

Planuje się, aby ustawa weszła w życie z dniem 1 września 2026 r. Wyjątkiem są jednak niektóre przepisy o rzecznikach praw uczniowskich na szczeblach kraju, województwa i gminy/powiatu (art. 1 pkt 2 w zakresie art. 42d–42p i art. 42t, art. 6, art. 8, art. 9, art. 11 i art. 14 projektu ustawy), które mają wejść w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia projektowanej ustawy.

Przewidzenie tego wyjątku ma na celu uruchomienie działalności organów rzecznikowskich (z wyjątkiem poziomu szkoły lub placówki) bez zbędnej zwłoki, z zachowaniem odpowiedniej *vacatio legis*, szczególnie że początek działalności organów rzecznikowskich może nastąpić w trakcie trwania roku szkolnego.

Do tego planuje się, aby zmiany, o których mowa w art. 1 pkt 6 lit. a–c, pkt 7 lit. c–e oraz pkt 14 lit. c w zakresie art. 100 ust. 4 ustawy – Prawo oświatowe (tj. obowiązkowość rad szkół i placówek oraz przyznawane jej kompetencje), weszły w życie z dniem 1 września 2028 r. Ma to zagwarantować odpowiednio dużo czasu na dostosowanie się szkół i placówek do obowiązkowego ustanawiania społecznego organu w szkole lub placówce o szerokich kompetencjach.

Przewidywane skutki społeczne, gospodarcze i finansowe

Przewiduje się, że projekt ustawy wywoła pozytywne skutki społeczne. Członkowie społeczności szkolnych będą bowiem mogli zapoznać się z katalogami praw i obowiązków uczniowskich – wyliczeniami zebranymi w jednym miejscu, a nie znajdującymi się w różnych miejscach systemu prawnego, w tym w aktach prawnych o różnej hierarchicznie mocy. To z pewnością zwiększy poziom przestrzegania praw i wolności uczniów, a także ułatwi uświadamianie ich na ten temat. Oparcie katalogu praw i wolności ucznia o normę charakteru semiimperatywnego pozwoli ponadto zapewnić jednolite minimum (standard) na poziomie całego kraju.

Z drugiej zaś strony zebranie uczniowskich obowiązków w jeden katalog na poziomie ustawy pomoże uczniom zapoznać się z nimi i wywiązywać się z nich (dzięki pozyskanej wiedzy, jakie dokładnie są ich obowiązki). Nauczycielom zaś z tożsamego powodu łatwiej będzie te obowiązki egzekwować. Ponadto, zmiana ta przyniesie pozytywny skutek społeczny w postaci oparcia katalogu obowiązków uczniowskich o regulację ustawową, w zgodzie z klauzulą limitacyjną, o której mowa w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Powstanie systemu ochrony praw człowieka przez powołanie Krajowego Rzecznika, wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich, gminnych (miejskich) i powiatowych rzeczników praw uczniowskich, a także szkolnych rzeczników praw uczniowskich przyniesie pozytywne skutki społeczne, ponieważ przyzna uczniom (tj. grupie szczególnie narażonej na naruszenia jej praw i wolności z powodu wieku, niskiej świadomości prawnej oraz hierarchicznej podległości) dedykowane im organy rzecznikowskie, do których będą mogli zwrócić się o pomoc.

Zdaniem wnioskodawcy, projekt ustawy nie wywoła istotnych skutków gospodarczych.

Co się tyczy wydatków na wynagrodzenie Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich oraz na jego obsługę: dokładną wysokość wynagrodzenia Krajowego Rzecznika określi dyrektor generalny Ministerstwa Edukacji Narodowej. Przy braniu pod uwagę planowanej wysokości jego wynagrodzenia trzeba brać pod uwagę jego pozycję wewnątrz Ministerstwa Edukacji Narodowej. Krajowy Rzecznik Praw Uczniowskich będzie zbliżony pozycją do podsekretarza stanu. Będzie on bowiem wyższym stanowiskiem w służbie cywilnej, odrębnym od dyrektorów departamentów i o konkretnych ustawowych kompetencjach. Z tego względu jest mu najbliższej do rangi podsekretarza stanu. Jednak z uwagi na to, że ranga Krajowego Rzecznika Praw

Uczniowskich nie jest tożsama z rangą podsekretarza stanu, nie może on zarabiać tyle samo, ile podsekretarze stanu, szczególnie że podsekretarze stanu są kierowniczymi stanowiskami państwowymi, a nie wyższymi stanowiskami w służbie cywilnej. Dlatego zdecydowano się oszacować przewidywaną kwotę wynagrodzenia Krajowego Rzecznika na 16 488,07 zł brutto (mnożnik kwoty bazowej dla służby cywilnej według kwoty bazowej przewidzianej na rok 2026: 5,8 uwzględniający wynagrodzenie zasadnicze i dodatek funkcyjny). Jest to wysokość mniejsza od wynagrodzenia podsekretarza stanu i bardzo zbliżona do wysokości miesięcznego wynagrodzenia innych organów rzecznikowskich (np. Rzecznika Praw Dziecka). Ostateczną decyzję o wysokości wynagrodzenia Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich, oczywiście, podejmie jednak dyrektor generalny Ministerstwa Edukacji Narodowej, zgodnie z przepisami ogólnymi dla służby cywilnej.

W dodatku, by wyliczyć maksymalną możliwą wysokość wydatków do wyliczeń przyjęto najwyższą wysokość dodatku stażowego, tj. 20%. W momencie projektowania ustawy nie jest jednak możliwe stwierdzenie, czy osoba powołana na stanowisko Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich będzie uprawniona do tego dodatku, a jeśli tak, to w jakiej wysokości. Planowane wynagrodzenie całkowite Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich (wynagrodzenie zasadnicze, dodatek stażowy oraz dodatek funkcyjny) wyniesie 19 785,68 zł.

Tak przewidywane wynagrodzenie oznacza, że wraz z pochodnymi (koszt pracodawcy, tzw. brutto-brutto, przy założeniu ukończenia 26. roku życia, pracy w miejscu zamieszkania, deklaracji uczestnictwa w PPK z obopólną składką ustaloną na poziomie 2%, braku odprowadzania przez MEN składki na FGŚP oraz wysokości składki wypadkowej równej 0,67%) wydatki na miesięczne wynagrodzenie Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich wyniosą 24 015,86 zł. Koszt wynagrodzenia z uwzględnieniem dodatkowego wynagrodzenia rocznego będzie zatem wydatkiem równym 312 686,46 zł (12 wynagrodzeń miesięcznych i dodatkowe wynagrodzenie roczne).

Do obsługi Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich będzie konieczne zaangażowanie pracowników i urzędników służby cywilnej, przy czym za zapewnienie obsługi ma odpowiadać urząd obsługujący ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania. Planuje się, że obsługę Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich będzie sprawować 10 nowych pracowników urzędu obsługującego ministra właściwego ds. oświaty i wychowania. Przeciętne wynagrodzenie

zasadnicze w Ministerstwie Edukacji Narodowej w 2024 r. wyniosło 9 192 zł (zob. Sprawozdanie Szefa Służby Cywilnej o stanie służby cywilnej i o realizacji zadań tej służby w 2024 r., Warszawa 2025, s. 94). Wraz z najwyższą wysokością dodatku stażowego (20%) wynagrodzenie całkowite jednego takiego pracownika wyniosłoby 11 030,40 zł. Wraz z pochodnymi (koszt pracodawcy, z założeniami jak w przypadku Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich), miesięczne wydatki na wynagrodzenie takiego pracownika wyniosą 13 388,73 zł. W skali roku (12 miesięcznych wynagrodzeń i dodatkowe wynagrodzenie roczne) koszt wynagrodzenia jednego pracownika do obsługi Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich wyniesie 174 320,87 zł. Wydatek ten, pomnożony razy 10 planowanych etatów, wyniesie 1 743 208,70zł.

10 etatów będzie wystarczające do obsługi Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich dzięki temu, że zdecydowaną większość spraw będą rozpatrywać organy rzecznikowskie niższych szczebli. Dzięki zatem temu, że rzecznicy będą też na poziomach szkolnym, samorządowym (fakultatywnie) i wojewódzkim i to do nich, co do zasady, trzeba będzie kierować skargi i wnioski w pierwszej kolejności, sam Krajowy Rzecznik Praw Uczniowskich nie będzie rozpatrywał aż tak wielu spraw. Jego zadania będą bardziej dotyczyły problemów systemowych i węzłowych, w tym tych wykraczających poza jedno województwo czy o zasięgu ogólnopolskim, a także koordynacji i harmonizacji pracy organów rzecznikowskich. Wykonywanie tych zadań wymaga jednak obsługi w wysokości 10 etatów, ponieważ potrzebne są m.in.:

- 1) osoba odpowiedzialna za obsługę sekretaryjną i dekretację wpływających spraw;
- 2) osoby odpowiedzialne za komunikację i promocję, szczególnie w obliczu tego, że jednym z zadań Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich będzie prowadzenie działalności edukacyjno-promocyjnej w zakresie praw uczniowskich;
- 3) osoby z wykształceniem lub chociażby doświadczeniem prawniczym, które obsługiwałyby proces rozpatrywania wpływających skarg i wniosków (zdecydowana większość spośród zaplanowanych etatów byłaby zagospodarowana właśnie na potrzeby rozpatrywania skarg i wniosków).

Zdaniem projektodawcy 10 etatów obsługujących Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich będzie wystarczające w obliczu tego, że bardzo dużym wsparciem dla rozpatrywania skarg i wniosków będzie 16 wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich, powiatowych i gminnych

rzeczników praw uczniowskich (fakultatywnie) i szkolnych rzeczników praw uczniowskich, którzy będą załatwiać większość wpływających spraw. Sprawy węzłowe, systemowe czy wymagające interwencji na poziomie krajowym, wraz z szeregiem działań edukacyjno-promocyjnych, wymagają jednak, by do obsługi Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich przewidzieć 10 etatów.

Jak wynika z danych przedstawionych w pkt 1 OSR, liczba spraw dotyczących oświaty i wychowania prowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka w 2023 r. wynosiła 2 788, natomiast w 2024 r. – 3 442. Rok do roku analizowana liczba wzrosła o ok. 23%. W Zespole Edukacji i Wychowania w Biurze Rzecznika Praw Dziecka, który rozpatruje wymienione sprawy, liczba zatrudnionych pracowników, według stanu na 10 grudnia 2025 r., wynosi 9 osób (wraz z obsługą sekretaryjną). To oznacza, że liczba pracowników w tym Zespole jest zbliżona do liczby etatów planowanych do obsługi Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich. W związku z powyższym przedstawiona analiza uzasadnia utworzenie w MEN dziesięciu dodatkowych etatów do obsługi Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich jako liczby niezbędnej dla zapewnienia obsługi Rzecznika.

Prognozuje się, że liczba spraw, które będą wpływać do Krajowego i wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich, wyniesie, jak w przypadku Rzecznika Praw Dziecka, kilka tysięcy w skali roku. W związku z powyższym zaplanowaną liczbę 10 etatów przewidzianych do obsługi Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich oraz utworzenie 16 wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich należy uznać za optymalne zasoby kadrowe umożliwiające realizację zadań przewidzianych w ustawie, w szczególności biorąc pod uwagę, że znaczną większość pracowników obsługujących Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich będą stanowili pracownicy zajmujący się rozpatrywaniem wpływających skarg i wniosków.

Ponadto należy zauważyć, że liczebność proponowanego zespołu będzie zbliżona do liczby pracowników w zespołach obsługujących rzeczników funkcjonujących przy innych urządach. Na przykład, liczba samych mediatorów (bez wliczania personelu pomocniczego) zatrudnionych w biurze Rzecznika Praw Pasażerów przy Prezesie Urzędu Lotnictwa Cywilnego wynosiła w 2023 r. 7 osób, zgodnie z informacjami zawartymi w Sprawozdaniu Rzecznika Praw Pasażerów przy Prezesie Urzędu Lotnictwa Cywilnego z działalności w zakresie pozasądowego rozwiązywania sporów za rok 2023,

https://bip.ulc.gov.pl/_download/sprawozdania/rzecznik-praw-pasazerow/SPRAWOZDANIE_za_rok_2023.pdf [dostęp: 8 grudnia 2025 r.].

Wszystkie te przykłady pokazują zatem, że przewidywana obsługa w postaci 10 etatów będzie dla Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich wystarczająca, szczególnie że będzie on jeszcze wspierany przez 16 wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich, którzy mają rozpatrywać większość wniosków i skarg wnoszonych w sprawach indywidualnych.

Bazując na informacjach rocznych Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka (por. pkt 1 OSR), oszacować można, że liczba spraw rozpatrywanych szczególnie przez wojewódzkich i Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich będzie wynosić kilka tysięcy rocznie. Z powodu projektowanej ustawy zmniejszy się również liczba spraw z zakresu oświaty i wychowania wnoszonych do Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka, ponieważ od dnia jej wejścia w życie będą istnieć dedykowane tym sprawom organy na różnych szczeblach, w tym niższych niż krajowy. Niemożliwa do oszacowania jest jednak liczba spraw, które będą wpływać do rzeczników na poziomie szkolnym i samorządowym.

Dodatkowo założyć należy ok. 300 000 zł rocznie na działalność Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich, w tym na wydawane przez niego materiały edukacyjne, zlecane ekspertyzy i opinie oraz koszty podróży służbowych. Zakładana wysokość środków na działalność Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich (tj. koszty pozapłacowe) została oszacowana przy uwzględnieniu rocznych wydatków, które przeznaczają się na obsługę komisji funkcjonujących w MEN. Biorąc pod uwagę powyższe kwoty, założono 300 000 zł jako koszty pozapłacowe umożliwiające Krajowemu Rzecznikowi Praw Uczniowskich wykonywanie zadań powierzonych do realizacji. Łącznie zatem wydatki te należy szacować na 2 355 895,16 zł rocznie.

W zakresie zaś wynagrodzeń i obsługi wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich, ich wynagrodzenie będzie ustalane wewnątrz kuratorium oświaty, zgodnie z przepisami o wyższych stanowiskach w służbie cywilnej. Zakłada się jednak, biorąc pod uwagę kompetencje i zadania wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich, że ich wynagrodzenie powinno być nieco wyższe względem przeciętnego wynagrodzenia nauczycieli-wizytatorów w kuratorium oświaty. Wojewódzcy rzecznicy praw uczniowskich będą bowiem wizytatorami wyspecjalizowanymi w prawach i obowiązkach uczniowskich, ale ich jurysdykcja będzie

obejmowała całe województwo. Z tego względu proponuje się, by miesięczne wynagrodzenie wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich wynosiło 8 528,31 zł brutto (mnożnik kwoty bazowej dla służby cywilnej według kwoty bazowej przewidzianej na 2026 rok: 3). W dodatku, by wyliczyć maksymalną możliwą wysokość wydatków do wyliczeń przyjęto najwyższą wysokość dodatku stażowego, tj. 20%. W momencie projektowania ustawy nie jest jednak możliwe stwierdzenie, czy osoba powołana na stanowisko wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich będzie uprawniona do tego dodatku, a jeśli tak, to w jakiej wysokości. Planowane wynagrodzenie całkowite wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich (wynagrodzenie zasadnicze, dodatek stażowy oraz dodatek funkcyjny) wyniesie 10 233,97 zł.

Wraz z pochodnymi (koszt pracodawcy, tzw. brutto-brutto, przy założeniach jak w przypadku Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich) wydatki na miesięczne wynagrodzenie wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich wyniosą 12 422,00 zł. Koszt wynagrodzenia z uwzględnieniem dodatkowego wynagrodzenia rocznego będzie zatem wydatkiem równym 161 734,37 zł (12 wynagrodzeń miesięcznych i dodatkowe wynagrodzenie roczne).

Kwotę tę należy pomnożyć razy 16 województw (łącznie: 2 587 749,96 zł). Nie przewiduje się tworzenia dodatkowych etatów dla obsługi wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich. Do tego założyć należy ok. 50 000 zł rocznie na działalność każdego wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich ($50\,000\text{ zł} * 16\text{ województw} = 800\,000\text{ zł}$), w tym na wydawane przez nich materiały edukacyjne, zlecane ekspertyzy i opinie oraz koszty podróży służbowych. Łącznie zatem wydatki na tym szczeblu należy szacować na 3 387 749,96 zł rocznie.

Planowane koszty funkcjonowania Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich, jego obsługi oraz wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich wyniosą łącznie 5 743 645,12 zł rocznie.

Skutki finansowe dla budżetów jednostek samorządu terytorialnego związane z wejściem w życie przepisów projektowanej ustawy nie są możliwe do oszacowania z uwagi na fakultatywny charakter regulacji dotyczących powoływania gminnych (miejskich) i powiatowych rzeczników praw uczniowskich. Jednocześnie dochody dla budżetów jednostek samorządu terytorialnego skalkulowano, uwzględniając wpływy z podatku PIT wynikające z wynagrodzenia Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich, obsługujących go pracowników oraz wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich.

Z uwagi na połączenie stanowisk szkolnych rzeczników praw uczniowskich z opiekunami samorządu uczniowskiego brak będzie wydatków płynących z projektowanej ustawy na szczeblu szkolnym.

Po stronie dochodów zaś uwzględniono wpływy z podatków PIT oraz składek na ubezpieczenia społeczne, Fundusz Pracy oraz Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych w zakresie wynagrodzeń Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich, pracowników go obsługujących oraz wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich. Łączne ich wynagrodzenia mają wynieść (brutto-brutto, koszty pracodawcy) 4 643 644,87 zł rocznie. Przy wzięciu pod uwagę założeń wskazanych przy obliczaniu wynagrodzenia Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich, łącznie wpływy z tytułu PIT wyniosą 287 182 zł (przyjmując wysokość podatku PIT w wysokości 12%; nie jest bowiem możliwa ocena, który z pracowników zostanie objęty tzw. II progiem podatkowym z uwagi na możliwą mnogość źródeł wpływów, ulgi, różne sposoby rozliczania się itd.), składki na ubezpieczenia społeczne (emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe zarówno po stronie pracownika, jak i pracodawcy) – 1 172 197,92 zł, składka zdrowotna – 297 108,11 zł, a składka na Fundusz Pracy – 93 729,86 zł (MEN i kuratoria oświaty nie wnoszą składki na FGŚP). Łącznie zatem wpływy te wyniosą: 1 850 217,89 zł, z czego wpływy na PIT w części dla budżetu państwa trafią do budżetu państwa, a z pozostałych składek i wpłat do odpowiednich funduszy. Kierując się wytycznymi wynikającymi z pisma Koordynatora Oceny Skutków Regulacji z 17 lipca 2025 r. (KOSR.0610.26.2025), wpływy z tytułu PIT są podzielone w proporcji 85–15 na korzyść jednostek samorządu terytorialnego.

Założono coroczny wzrost inflacyjny wydatków w uśrednionej szacunkowej wysokości 2,5%, który wynika z wydanych w październiku 2024 r. wytycznych Ministra Finansów dotyczących stosowania jednolitych wskaźników makroekonomicznych będących podstawą oszacowania skutków finansowych projektowanych ustaw – <https://www.gov.pl/attachment/3e702932-058f-4ed7-9f0a-cf9e70ae8685> [dostęp: 9 sierpnia 2025 r.]

Przepis przejściowy w projekcie ustawy wskazuje, że pierwsze powołanie Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich nastąpi nie wcześniej niż 1 września 2026 r. To oznacza, że w roku „0” wydatki na wykonanie projektu ustawy oraz wynikające z nich dochody wyniosą 4/12 wysokości wydatków i dochodów w latach następujących w części dotyczącej Krajowego Rzecznika Praw Uczniowskich. Założono na rok 2026 5 etatów na jego obsługę (według

powyższych wyliczeń), bez środków na działalność Krajowego Rzecznika. Wydatki na działalność wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich będą ponoszone od 2027 r. W roku „1” z kolei (tj. w roku 2027) wysokość dochodów i wydatków na wynagrodzenia jest niższa względem lat następnych z powodu tego, że dodatkowe wynagrodzenie roczne za rok 2026 nie będzie wypłacane w 2027 r., ponieważ Krajowy Rzecznik Praw Uczniowskich i pracownicy do jego obsługi nie będą zatrudnieni w Ministerstwie Edukacji Narodowej przez co najmniej 6 miesięcy. Od roku „2” wskazuje się już pełną wartość wykonania projektu ustawy według powyższych wyliczeń i indeksacji inflacyjnych.

Pozostałe zmiany przewidywane przez projektowaną ustawę, w tym te znajdujące się w pozostałych zmienianych ustawach (m.in. ustawy: o systemie oświaty, o służbie cywilnej, o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, o Rzeczniku Praw Obywatelskich, o Rzeczniku Praw Dziecka) nie rodzą skutków dla sektora finansów publicznych. Gdyby zaś takie skutki się pojawiły w trakcie realizacji ustawy, zostaną one sfinansowane w ramach limitów wydatków, bez konieczności pozyskania dodatkowych środków na te cele.

Źródła finansowania dla budżetu państwa lub budżetów jednostek samorządu terytorialnego

Źródłem finansowania wydatków budżetu państwa związanych z wejściem w życie ustawy w 2026 r., będą środki zaplanowane w budżecie części 30 – *Oświata i wychowanie*, uzupełnione środkami z rezerw celowych.

Od 2027 r., środki na finansowanie zadań określonych w ustawie, zostaną zaplanowane w ramach limitu wydatków części 30 – *Oświata i wychowanie* oraz części 85 – *Budżety wojewodów*.

Utworzenie gminnych (miejskich) i powiatowych rzeczników praw uczniowskich jest fakultatywne, wobec czego to do samorządu gminnego lub powiatowego należy decyzja o wysokości wydatków oraz o ich źródle, jeżeli podejmie on decyzję o utworzeniu takiego stanowiska. Wskazać trzeba, że źródłem finansowania będzie wówczas budżet powołującej go jednostki samorządu terytorialnego.

Wyniki uzgodnień, konsultacji publicznych i opiniowania

Projekt został przedstawiony do uzgodnień, konsultacji publicznych oraz opiniowania w ramach rządowego procesu legislacyjnego.

Wyniki konsultacji publicznych i opiniowania są omówione w Raporcie z konsultacji publicznych i opiniowania i w załączniku do niego. Ponadto w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej Rządowego Centrum Legislacji dostępne są pisma z uwagami otrzymane w ramach uzgodnień międzyresortowych oraz odpowiedzi wobec nich.

Projekt ustawy, oprócz bazowania na rekomendacjach powołanego przez Ministra Edukacji Zespołu do spraw Praw i Obowiązków Ucznia, był pre-konsultowany przez zaprezentowanie informacji na jego temat i odbycie dyskusji z posłami oraz partnerami społecznymi podczas posiedzenia sejmowej Podkomisji stałej do spraw jakości kształcenia i wychowania. Posiedzenie w tej sprawie odbyło się w dniu 7 listopada 2024 r.

W celu pre-konsultowania przepisów o przyznaniu nauczycielom, wychowawcom i innym pracownikom pedagogicznym statusu funkcjonariusza publicznego projektodawca odbył w styczniu 2025 r. zdalne spotkanie z przedstawicielami związków zawodowych reprezentujących nauczycieli. Ostatecznie zrezygnowano z wprowadzania zmian w tym zakresie.

Założenia projektów podstawowych aktów wykonawczych

Projekt ustawy zawiera normę upoważniającą ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do wydania jednego rozporządzenia dotyczącego sposobu i trybu przeprowadzenia naboru na stanowisko Krajowego Rzecznika oraz składu i trybu pracy komisji konkursowej, sposobu potwierdzania spełniania wymagań na Krajowego Rzecznika, sposobu wyłaniania kandydata, sposobu sprawowania nadzoru nad prawidłowością postępowania konkursowego oraz trybu jego unieważnienia.

Do tego projektodawca wprowadza zmiany legislacyjno-redakcyjne do niektórych delegacji ustawowych już obecnych w ustawie – Prawo oświatowe. Nie zmieni to jednak merytoryki tych delegacji oraz aktów wydanych na ich podstawie.

Ponadto, wejście w życie ustawy spowoduje konieczność nowelizacji:

- 1) rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2020 r. poz. 1604, z późn. zm.) w zakresie m.in. picia wody na zajęciach lekcyjnych oraz uregulowania zagadnień dot. wychodzenia do toalety w trakcie zajęć lekcyjnych (w związku z prawem uczniowskim do poszanowania jego godności oraz praw i wolności z niej wynikających);
- 2) rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 grudnia 1998 r. w sprawie organizacji kuratoriów oświaty oraz zasad tworzenia ich delegatur (Dz. U. z 2023 r. poz. 2458) w zakresie tego, że kuratoria oświaty będą zapewniały obsługę merytoryczną, organizacyjno-prawną, techniczną i kancelaryjno-biurową dla wojewódzkiego rzecznika praw uczniowskich;
- 3) rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 2016 r. w sprawie określenia stanowisk urzędniczych, wymaganych kwalifikacji zawodowych, stopni służbowych urzędników służby cywilnej, mnożników do ustalania wynagrodzenia oraz szczegółowych zasad ustalania i wypłacania innych świadczeń przysługujących członkom korpusu służby cywilnej (Dz. U. z 2025 r. poz. 670) w zakresie dodania do tej tabeli stanowisk Krajowego Rzecznika i wojewódzkich rzeczników praw uczniowskich;
- 4) rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 25 października 2021 r. w sprawie wynagradzania pracowników samorządowych (Dz. U. z 2024 r. poz. 1638, z późn. zm.) w zakresie dodania do obecnej tam tabeli stanowisk gminnego (miejskiego) i powiatowego rzecznika praw uczniowskich.

Oświadczenia końcowe

Projekt wpływa na sektor małych i średnich przedsiębiorstw jedynie pośrednio, przez nałożenie na szkoły lub placówki działające w systemie oświaty, w tym niepubliczne, które małe lub średnie przedsiębiorstwa mogą prowadzić, obowiązków m.in. w zakresie powołania rady szkoły i szkolnego rzecznika praw uczniowskich. Szczegółowy wpływ został określony w Ocenie Skutków Regulacji projektu. Projekt nie zawiera natomiast przepisów określających zasady podejmowania, wykonywania lub zakończenia działalności gospodarczej.

Stosownie do art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2025 r. poz. 677, z późn. zm.) projekt ustawy został zamieszczony

w Biuletynie Informacji Publicznej, na stronie podmiotowej Rządowego Centrum Legislacji, w serwisie Rządowy Proces Legislacyjny.

Przedmiot projektowanej regulacji nie jest objęty prawem Unii Europejskiej.

Projektowana ustawa nie podlega notyfikacji zgodnie z trybem przewidzianym w przepisach dotyczących sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych.

Projekt ustawy nie wymagał przedstawienia właściwym instytucjom i organom Unii Europejskiej, w tym Europejskiemu Bankowi Centralnemu, celem uzyskania opinii, dokonania powiadomienia, konsultacji albo uzgodnienia projektu.

Projektowane przepisy są zgodne z zasadami proporcjonalności, uzasadnionego i niedyskryminującego charakteru, w szczególności nie zawierają regulacji, które wprowadzałyby dyskryminację ze względu na wiek, płeć, orientację seksualną, obywatelstwo, miejsce zamieszkania czy jakąkolwiek inną przyczynę.

Odnosząc się do § 12 pkt 1 załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2026 r. poz. 300), należy stwierdzić, że projekt ustawy uwzględnia regulacje, w stosunku do których nie ma możliwości, aby mogły być podjęte za pomocą alternatywnych środków.